

LENANEO LA BOIPABALLO BA BANA HO TLOHANG BONYENYANENG

KGATISO YA SA

Mabapi le A21: A21 ke mokgatlo wa lefatshe lohle o lwantshang ho mokola batho, o ikemiseditseng ho fedisa bokgoba hohle, ho ya ho ile. Le hoja ho na le batho ba dimilione ba bokgobeng lefatsheng kajeno, A21 e tswela pele ho lebisa tlhokomelo mothong a le mong—monneng a le mong, mosading a le mong le ngwaneng a le mong ya bokgobeng. Mokgwa o feletseng oo re o sebedisang ho fedisa bokgoba ba mehleng ena ke wa ho Finyella, ho Pholosa, le ho Kgutlisetsa Setlwaeding maphelo ka ho fokotsa ho ba kotsing, ho thusa mahlatsipa le ho hlomella ba pholohileng. Ka tshebedisano mmoho le boiteko ba batshehetsi lefatsheng ka bophara, A21 e dumela ho re bokgoba bo ka thibelwa, mahlatsipa a ka hlwauwa le ho thuswa, batlodi ba molawo ba ka ahlolwa, mme baphonyohi ba dimilione ba ka phela bophelo ba tokoloho. Bakeng sa tlhahisoleseding e eketsehileng, etela: A21.org.

Copyright: © A21 USA, Inc. 2023. Mongodi o na le ditokelo tse feletseng. Ha ho karolo ya sengolwa sena e ka hlahiswang hape, ya bolokwa ditsamaisong eo e ka hulwang ho yona, kapa ya fetiswa ka tsela leha e le efe e nngwe kapa ka mokgwa wa elektronike, mekhenikhale, fotokhopi, ho reketwa kapa ka tsela e nngwe, ntle le hore ho fumanwe tumello pele ho A21. Dikopo tsa tumello di lokela ho romelwa ka imeile ho info@A21.org; sehlooho sa taba: kopo ya ho kopitsa.

Tlhaloso: Dibapadi le dipale tsohle tse bukeng ena ke tsa boiqapelo. Mabitso boemong ka bong ha a hlalose kapa hona ho emela motho ya itseng ka ho kgetheha. Dibaka tse boletsweng boemongka bong ha di bolele hore ho na le ho mokolwa ha batho ka ho kgetheha dibakeng tseo.

Tlhokomediso mabapi le se fuperweng mona: Ke ntho ya bohlokwa ho utlwisisa hore bana ba hlekefeditsweng kapa ba bileng le ketsahalo e bohloko ba ka nna ba hopola diketsahalo tseo tsa bona tse bohloko. Lenaneo lena le tshohla ditaba tse akareletsang ho tshwarwa o sa rate kapa ho tshwarwa ho sa sireletsehang, batho ba bolotsana, le makunutu a sa sireletsehang, tseo hangata di tsamaisanang le boemo baho hlekefetswa. Bana ba ka nna ba hopola diketsahalo tse fetileng kapa tsa hona jwale tsa tthekefetso mme ba ka nna ba di bolella motsamaisi wa bona (kapa ba ka nna ba tshwareha hampe maikutlong kapa mmeleng). Ka kopo etsa bonnete ba hore o tseba ka mehato ya ho sireletsa le ho fana ka tlaleho sekolong sa hao, mokgatlong le/kapa naheng ya heno pele o tsamaisa lenaneo lena.

TSE KA HARE

Seshene ya 1: Batho ba ka Tsheptjwang le ba Bolotsana 07

Karolo ya 1 - Mehato ya ho Dula re Bolokehile 08

- Roboto ya Polokeho (*Sehlomathiso A*)
- Dikarete tsa Mebala tsa Polokeho (*Sehlomathiso B*)
- Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile (*Sehlomathiso C*)

Karolo ya 2 - Sakanalankope la Polokeho 12

- Thempoleiti ya Letsoho ya Sakanalankope la Polokeho (*Sehlomathiso D*)

Seshene ya 2: Puisano e Bolokehileng le e sa Bolokehang 16

Karolo ya 3 - Batho ba sa Tsejweng: Ke Mang ya Seng Kotsi le ya Kotsi?..... 17

- Ditshwantsho tsa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi le ya Kotsi (*Sehlomathiso E*)
- Ditshwantsho tsa ho Kenya Mebala tsa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi le ya Kotsi (*Sehlomathiso F*)

Karolo ya 4 - Makunutu: A Seng Kotsi le a Kotsi ke a Jwang?..... 21

- Ha ho hlokahale dihlomathiso

Seshene ya 3: Ho Tshwarwa ha a Batla le ha a sa Batle 26

Karolo ya 5 - Ho Tshwarwa ho Seng Kotsi le ho Kotsi..... 27

- Dikarkete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Seng Kotsi le ho Kotsi (*Sehlomathiso G*)
- Mantswe a Seng Kotsi le a Kotsi (*Sehlomathiso H*)
- Diketsahalo tsa ho Tlaleha ka Mohala (*Sehlomathiso I*)

Karolo ya 6 - Meedi e Bolokehileng ya Mmele 31

- Leqephe la ho Kenya Mebala la ho Tshwarwa o sa Batle (*Sehlomathiso J*)

Dihlomathiso 34

TLHALOSO E KGUTSHWANYANE YA LENANEO LA BOIPABALLO BA BANA HO TLOHA BONYENYANENG

Lenaneo la Boipaballo ba Bana ho Tloha Bonyenyaneng (Early Childhood Prevention Program ([ECPP]) ke lenaneo le mabapi le bana, le nang le dintho tse etswang le etseditsweng ho matlafatsa bana ba pepesehetseng kotsi le ho ba hlomella ka disebediswa tse bolokehileng tsa ho itshireletsa ha ba ntse ba feta maemong a kotsi bophelong ba bongwana. Sepheo se seholo sa lenaneo lena ke ho thibela hore bana ba banyenyane ba etswe mahlasipa a ho mokola batho. ECPP e na le dintho tse ka etswang ke bana ho latela dilemo tsa bona, mme di reretswe bana ba dilemo tse 3 ho isa ho tse 6.

Lenaneo lena le reretswe hore le tsamaiswe ke matitjhere a bana ba keretjhe, ba dikolo tsa mathomo, baeletsi, batswadi le bahlokomedi le baetapele ba thuto ya bana ba banyenyane. ECPP e ka tshwarelwa boemong leha e le bofe le ka nako leha e le efe. Tsela e molemo ka ho fetisisa e ka sebediswang ke ya ho tshwara diseshene kgafetsa ho theosa le selemo, ho phetapheta dintho ho thusa bana ho ithuta, ho hopola le ho sebedisa tlhahisoleseding e fanwang lenaneong lena.

MORERO

Ho hakangwa hore ho na le batho ba pakeng tsa dimilione tse 20.9 le dimilione tse 40.3 ba tshwereng jwalo ka makgoba kajeno.¹ Motho a le mong ho ba bane ba entsweng makgoba ke ngwana.² Re ikemiseditse ho hlomella moloko o latelang ka tsebo e ka o sireletsang ditlong tsena tsa molao le monyetleng wa ho tlatlapuwa. Bana ba thetseha habonolo, mme phuputso e bontsha hore Dintho Tse Bohloko Tse Etsahallang Ngwana (Adverse Childhood Experiences [ACEs]) di ho amahanngwa le diketso tsa ho mokola nakong e tlang.³ Ka hona, ho hloka hore bana ba utlwisise dikotsi tsa maemo a sa bolokehang a ka ba hlahisang kotsi. Ke ka lebaka leo ho leng bohlokwa ho thibela tlolo ena ya molao wa ditokelo tsa botho mme ho bua ka taba ena le bana ba sa banyenyane ke ha bohlokwa. Re tshepa ho qala ho ruta bana, matitjhere le batswadi ho susumetsa le ho tlisa diphetoho ka lenaneo lena. Ho ka kgoneha ho thibela ho mokolwa ha batho le ho tlatlapo mehleng ena. Ka thuso ya lenaneo lena le ka thuso ya hao, re tla ba haufi le ho finyella seo.

SEPHEO

Sepheo sa lenaneo lena ke ho tshehetsa bana le bahlokomedi ho:

1. Ho hlokomela batho ba ka tsheptjwang le ba bolotsana
2. Ho tseba dithulusi tse bolokehileng tsa thibelo
3. Ho rala maano a dintho tseo motho a ka di etsang ho itshireletsa

NAKO

Lenaneo lena le na le diseshene tse tharo tse nang le dikarolo tse pedi sesheneng ka nngwe. Lenaneo le ka fetofetolwa ho ikamahanya le ditlhoko tsa batsamaisi le bana. Ho kgothalletswaa hore karolo ka nngwe ya seshene e nke metsotso e 30 ho isa ho hora. Seshene ka nngwe e na le dikarolo tse pedi. Batsamaisi ba ka fana ka thupelo ya karolo ka nngwe maemong a sa

¹ Mokgatlo wa Matjhaba wa Basebetsi le Mokgatlo wa ho Tsamaya ka Bolokolohi (2017). *Ho qobellwa ho sebetsa, bokgoba ba kajeno le ho mokolwa ha batho*, Geneva, September 2017, p5, https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_575479/lang--en/index.htm.

² Mokgatlo wa Matjhaba wa Basebetsi le Mokgatlo wa ho Tsamaya ka Bolokolohi (2017). *Ho qobellwa ho sebetsa, bokgoba ba kajeno le ho mokolwa ha batho*, Geneva, September 2017, p5, https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_575479/lang--en/index.htm.

³ Setsi sa Taolo le Thibela ya Malwetse. (2022). *Dinitho Tse Bohloko Tse Etsahallang Ngwana* (Adverse Childhood Experiences [ACEs]): <https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/>

tshwaneng ka tlelaseng. Leha ho le jwalo, ho kgothalletswa hore le dule le tshohla dintlha tsa lenaneo lena e le hore bana ba utlwisise tlhahisoleseding ena ya bohlokwa nakong ya selemo sa sekolo.

BAMAMEDI

Bana ba dilemo tse 3 - 6; ECPP e ka tshwarwa ke batho ba ka bomong (jk., batswadi, bahlokomedi) kapa le sehlopha sa boholo leha e le bofe (jk., keretjhe, ka tlelaseng, lenaneong la setjhaba).

DIPOTSO TSA TLATSETSO

Ho theosa le dinako, ho na le dipotso tse ding tse eketsehileng. Di reretswe ho botswa bana ba seng ba na le kutlwisiso haholwanyana mme ho kgothalletswa hore di botswe bana ba dilemo tse 5 ho isa ho 6.

SEBOPEHO SA SESHENE KA NNGWE

- **Lokisetša:** Totobatsa dintho tse hlokahalang le mantswe a sehlooho a hlokahalang e le hore motsamaisi a tsamaisa seshene
- **Kenyelletso:** Tsosa thahasello ya seo le tlo bua ka sona sesheneng eo
- **Kenyelletsa Bana:** Kenyelletsa bana ha le etsa dintho mme o ba fe nako e le hore ba utlwisise dintlha tseo le di tshohlang sesheneng eo
- **Ba Susumetse:** Thusa bana hore ba nke kgato ka ho ba fa monyetla wa ho bua kapa ho ngola dikarabo tsa bona le ka ho ba pana kapa ho etsa hore ba sebetse ka dihlopha ha le tshohla dintlha tsa seshene
- **Tshebediso:** Dintho tse etswang di kenyeleditswe ho matlafatsa dintlha tse dulang di tshohlwa

MANTSWE A SEHLOOHO

Mantswe a sehlooho a tla hlaloswa, a ngolwe ka mongolo o motenya le ho hlahella ka tsela e ikgethang hohle lenaneong.

MEHLALA YA DIKARABO

Seshene ka nngwe e na le dipotso tse nang le dikarabo kapa mehlala ya dikarolo. Dikarabo tsena di ka nna tsa fapana le tseo bana ba fanang ka tsona kapa seo ba se utlwisang; di ngoletswa ho tataisa motsamaisi ha ho hlokahala.

BUKA YA DIPALE E KENYELEDITSWENG

“Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” e re phetela pale ya Thandi, ya dilemo tse hlano ya ratang ho sibolla dintho ya ileng a kopana le motho ya bolotsana ha a ntse a bapala phakeng. Pale ena e kenyelletsa dintlha tse mmalwa tse ho ECPP, mme e bua ka ditshupiso tsa yona kgafetsa lenaneong lena.

HAEBA O NA LE PELAELO, E TLALEHE

TLALEHA HO MOKOLWA HA BATHO KAPA TLATLAPO:

Childline South Africa: 116

National Human Trafficking Hotline: 0800-222-777

TLALEHA BOEMO BA TSHOHANYETSO:

10111

MEHLODI YA TLATSETSO

KWETLISO YA MOTSAMAI SI

MAIKUTLO KA PATLISISO

SESHENE YA 1: BATHO BA KA TSHEPTJWANG LE BA BOLOTSANA

KAROLO YA 1 – MEHATO YA HO DULA RE BOLOKEHILE

DINTHO TSE HLOKAHALANG	MANTSWE A SEHLOOHO
• “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” • Roboto ya Polokeho (Sehlomathiso sa A) • Dikarete tsa Mebala tsa Polokeho (Sehlomathiso sa B) • Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile (Sehlomathiso sa C) • Pampiri • Pente • Dikrayone	• Motho ya Kotsi: motho eo o mo tsebang kapa eo o sa mo tsebang ya bolotsana ya buang mashano kapa a batla o boloke makunutu a etsang motho e mong hore a ikutlwe a sa phutholoha kapa a tshohile a bile/kapa a mo utlwisahloko mmeleng kapa maikutlong • Motho ya Seng Kotsi: motho eo o mo tsebang kapa eo o sa mo tsebang ya tshepahalang ya nang le nnete, ya hlomphang meedi ya hao ya botho, mme a o sireletsa a bile a o thusa hore batho ba se ke ba o ntsha kotsi • Ho Ikutlwa o sa Phutholoha: ho ikutlwa o sa thaba, o tshohile, o sa lokoloha kapa o shashabane mmeleng kapa maikutlong ka lebaka la boemo kapa motho ya itseng • Motho ya Bolotsana: motho ya kotsi kapa eo o sa mo kopang ya sa bueng nnete kapa ya leshano • Motho ya Moholo ya ka Tsheptjwang: motho ya seng kotsi ya ka hodimo ho dilemo tse 18, ya nang le nnete kapa ya tshepahalang a bile a ka tsheptjwa • Motho ya ka Tsheptjwang: motho ya seng kotsi (wa dilemo le ha e le dife) ya nang le nnete kapa ya tshepahalang a bile a ka tsheptjwa

KAROLO YA 2– SAKANALANKOPE LA POLOKEHO

DINTHO TSE HLOKAHALANG	MANTSWE A SEHLOOHO
• “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” • Hula hoop • Thempoleiti ya Letsoho ya Sakanalankope la Polokeho (Sehlomathiso sa D) • Pampiri • Pente • Dikrayone • Masking tape	• Sakanalankope la Polokeho: thulusi ya polokeho (sebedisa letsoho la ngwana) ho bolela batho ba baholo ba bahlano bao a ka ba tshepang hore ba mo sireletse kotsing • Meedi ya Moo ho Tshepa ho Felang Teng: meedi ya seo motho a ka ikutlwang a phutholohile kapa a sa phutholoha ka sona kamanong le ha e le efe

KAROLO YA 1 – MEHATO YA HO DULA RE BOLOKEHILE

E RE: Phahamisa letsoho haeba o rata ho papadi. (*E fa bana nako e seng kae ya ho bolela hore na ba rata ho papadi tsa mofuta ofe*). Kajeno re tlo papadi e bitswang “Ho Matahanya Mebala ya Roboto.” Ka dinako tse ding batho ba ka **tsheptjwa le ho se be kotsi**, empa ka dinako tse ding ba ka **bolotsana le ho ba kotsi**. **Batho ba ka tsheptjwang ke batho ba seng kotsi** ba hlompang ba bang le meedi ya bona, mme ba tla thusa ho sireletsa motho e mong kotsing. **Batho ba bolotsana le ba kotsi** e ka ba motho eo o mo tsebang kapa eo o sa mo tsebang ya ka lekang ho o etsetsa bolotsana ka ho o bolella mashano le **makunutu a kotsi**, kapa a etsa hore o ikutlwe o **sa phutholoha**, o tshohile kapa a o utlwisa bohloko maikutlong esita le mmeleng. **Motho ya bolotsana le ya kotsi** a ka nna a etsa hore o nahane hore o tlamehile ho kwalla maikutlo a hao (ka pelong ya hao) le hore ha wa lokela ho a bolella motho e mong. Empa **motho ya moholo ya ka tsheptjwang le ya seng kotsi** o tla etsa hore o ikutlwe o phutholohile ho ntsha maikutlo a hao le ho o kgothalletsa ho a ntsha, e le hore o fumane thuso.

Re tlo sebedisa mebala e meraro ho ithuta ka ditsela tse fapaneng tseo re ka bonang ka tsona ha batho ba le bolotsana, ho tseba batho bao re ka ba tsheptjwang, kapa tseo o ka bang hlokolosi haeba o sa tseba hantle hore na motho o etsang. Mebala ena ke o: Mofubedu, Mosehla le o Motala Re ka bona mebala ena robotong.

ETSA: Hlahlobang mmala ka mong mme le hlalose hore na o bolela eng (jk., Mofubedu = ema; Mosehla = tsamaya butle, e ba hlokolosi; Motala = tsamaya).

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba arabe.

HO MATAHANYA MEBALA YA ROBOTO
Potso ya 1: O nahana ka mmala ofe ha o utlwa lentswe “ema”? Karabo: Mofubedu
Potso ya 2: O nahana ka mmala ofe ha o utlwa lentswe “tsamaya”? Karabo: Motala
Potso ya Tlatsetso: O nahana ka mmala ofe ha o utlwa mantswe “hlokomela kapa tsamaya butle”? Karabo: Mosehla

E RE: Feel a jwalo ka ha robo e na le mebala e sa tshwaneng e re thusang ho tseba hore na ke neng ha re lokela ho ema, ho tsamaya butle le ho tsamaya, re ka sebedisa mebala ena e meraro ho hopola hore na ke neng ha batho ba le **bolotsana ba bile ba le kotsi**, ba ka tsheptjwa kapa ha re sa tsebe hantle hore na re ka ba tshepa mme ho hloka hore re botse **motho ya moholo ya ka tsheptjwang**.

ETSA: E re bana ba etse mola. Bala Maemo a mmalwa a Motho ya ka Tsheptjwang le ya Bolotsana (a ka tlase mona). E re bana ba mamele mme ba bolele haeba boemo boo bo kotsi kapa ha bo kotsi. E re ba tle pele (“tsamaya”) haeba ba nahana hore ha bo kotsi. E re ba eme nqa e nngwe (“ema”) haeba ba nahana hore bo kotsi.

Tsela e nngwe: Tshwara dikarete tsa Roboto ya Polokeho (Sehlomathiso sa A) ha le etsa sena.

BATHO BA KA TSHEPTJWANG LE BA SENG KOTSI (TSAMAYA)

- ba o thusa hore o bolokehe ebile ba o sireletsa kotsing
- ba ananela seo o leng sona
- ba etsa hore o ikutlwe o phutholohile
- ba o mamela
- ba hlompha meedi ya mmele wa hao
- ba o bolella nnete ebile ba tshepahala

BATHO BA BOLOTSANA LE BA KOTSI (EMA)

- ba etsa dintho ka bolotsana ebile ba o bolella leshano
- ba bonahala eka ba leka ho o etsa sethoto
- ba etsa hore o ikutlwe o **sa phutholohile**
- ba etsa hore o ikutlwe o sehwa ke mala
- ba o utlwisa bohloko maikutlong kapa ba o ntsha kotsi
- ba tla ho wena le ha o sa ba bitsa hore ba tle ho wena

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba arabe.

DIPOTSO KA BATHO BA KA TSHEPTJWANG LE BA BOLOTSANA LE MAEMO

Potso ya 1: Ke mmala ofe o tsamaisanang le kamoo o ka nnang wa ikutlwa kateng ha motho eo o sa mo tsebeng a etsa hore **o ikutlwe o sa phutholoha**, o sa sireletseha, o tshohile kapa o sa lokoloha?

Karabo: Mofubedu

Potso ya Tlatsetso: Ke hobaneng ha mmala o mofubedu o amahanngwa le maikutlo a seng matle, a bohloko kapa a ho tshoha?

Mehlala ya dikarabo: Ke kgethile mmala o mofubedu hobane o bolela kotsi. Ke batla hore motho a eme hobane ke ikutlwa ke sa sireletseha.

Potso ya 2: Ke mmala ofe o tsamaisanang le kamoo o ka nnang wa ikutlwa kateng ha o na le motho eo o tsebang hore ha a kotsi ebile o ka mo tshepa hore o tla o sireletsa le hore o a o rata?

Karabo: Motala

Potso ya Tlatsetso: Ke hobaneng ha mmala o motala o amahanngwa le maikutlo a ho sireletseha le a ho bolokeha?

Mehlala ya dikarabo: Ke kgethile mmala o motala hobane ke ikutlwa ke sireletsehile. Ke a tseba ho motho eo o tla ntshireletsa. Motho eo o a nthata ebile a ke ke a ntsha kotsi.

E RE: Kajeno re tlo bala “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile,” mme re tlo bala ka **batho ba ka tsheptjwang ba seng kotsi** re boele re bale ka **batho ba bolotsana** ba leng **kotsi**. Mamelang ha ke le balla pale e nang le batho ba ka tsheptjwang le ba bolotsana.

ETSA: Bala “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile.” Ha o ntse o bala, etsa bonnete ba hore o bontsha bana ditshwantsho tse bukeng e le hore ba ka latela pale le ho kgetholla batho ba ho yona.

BOTSA: Na paleng ee ho na le **batho ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi** le **ba bolotsana le ba kotsi**?

Mehlala ya dikarabo: E, ho na le batho ba sa tshwaneng paleng ya rona ya kajeno. Ba bang ba bona **ba ka tsheptjwa** ebile **ha ba kotsi** empa ba bang bona **ba bolotsana** ebile **ba kotsi**.

E RE: Hopola kamoo o mong le o mong wa mebala ya rona e meraro ya roboto e nang le moelelo o ikgethang. O mofubedu o bolela ema; o Mosehla o bolela tsamaya butle kapa e ba hlokolosi; mme o Motala o bolela tsamaya. Re tlo bapala papadi e bitwang “Matahanya Mmala wa Polokeho” ha o bona motho ya hlahang paleng ya rona ebe o kgetha mmala oo o nahanang hore wa mo tshwanela.

ETSA: E fa ngwana e mong le e mong Dikarete tsa Mebala tsa Polokeho (Sehlomathiso sa B).

BOTSA: Bala dipotso tse latelang ha o ntse o bontsha ka bonngwe Ditshwantso tsa Batho ba hlahang ho Mehato ya ho Dula o Bolokehile (Sehlomathiso sa C). E re bana ba nahane hore na ke mmala ofe o hlalosang hantle setshwantsho ka seng ebe o re ba phahamise karate ya mmala oo.

DIPOTSO TSA HO MATHAHANYA MMALA WA POLOKEHO

Potso ya 1: O nahana hore Abe o tshwanelwa ke mmala ofe? (Hlahisa: Setshwantsho sa Abe)
Karabo: Mofubedu

Potso ya Tlatsetso: Ke hobaneng ha mmala o mofubedu o emela Abe?

Mehlala ya dikarabo: Abe ke **motho ya bolotsana**. O ne a leka ho tlosa Thandi sebakeng se sireletsehileng ho mo isa hole le ba lelapa labo. **Batho ba bolotsana** ba ka ba botswalle mme ba ka nna ba batla ho o rekela dintho, empa seo hase bolele hore ha ba kotsi. Ba ka nna ba o thetsa kapa ba o etsetsa ntho e itseng e ntle hobane ba leka ho qhekella.

Potso ya 2: O nahana hore Thandi o tshwanelwa ke mmala ofe? (Hlahisa: Setshwantsho sa Thandi)

Karabo: Motala

Potso ya Tlatsetso: Ke hobaneng ha mmala o motala o emela Thandi?

Mehlala ya dikarabo: Thandi wa tseba hore ha a lokela ho tsamaya le Abe le hoja a sa qale ho bona ebile a bonahala eka ke motho ya hantle. O a tseba hore ke **motho ya bolotsana le ya kotsi**.

Potso ya 3: O nahana hore ke mmala ofe o tshwanelang motho eo re sa mo tsebeng ya seng kotsi ya phakeng? (Hlahisa: Setshwantsho sa Motho eo re sa mo Tsebeng ya Seng Kotsi)

Karabo: Motala

Potso ya Tlatsetso: Ke hobaneng ha mmala o motala o emela motho eo re sa mo tsebeng ya seng kotsi?

Mehlala ya dikarabo: Ka dinako tse ding ha o tshohile kapa o le bothateng, mme ho se na motho eo o mo tsebang eo o mo tshepang, motho eo o sa mo tsebeng ya seng kotsi a ka nna a kgona ho o thusa. Motho eo o sa mo tsebeng ya seng kotsi ke motho ya hlomphang meedi ya hao, ya batlang ho o thusa hore o se ke wa tswa kotsi.

Potso ya 4: O nahana hore ntemoholo wa Thandi o tshwanelwa ke mmala ofe? (Hlahisa: Setshwantsho sa Ntemoholo wa Thandi)

Karabo: Motala

Potso ya Tlatsetso: Ke hobaneng ha mmala o motala o emela Ntemoholo wa Thandi?

Mehlala ya dikarabo: Ntemoholo wa Thandi ke **motho ya seng kotsi** ya mo ratang. Paleng ena o ne a amehile ka Thandi. O batla ho sireletsa Thandi ho batho bao a sa ba tsebeng le **ba bolotsana**.

E RE: Kajeno re tlo mathahanya mmala o mofubedu le o motala le maemo le mefuta ya **batho ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi le batho ba bolotsana le ba kotsi**. Ha re ne re bala “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile,” re ile ra boela la kopana le motswalle ya motjha ya bitswang Thandi paleng eo.

ETSA: E re bana ba bolele seo ba ithutileng sona paleng ya kajeno, “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” le hore na e amana jwang le **batho ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi le batho ba bolotsana le ba kotsi**.

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba bolele seo ba ithutileng sona ho “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile.”

DIPOTSA TSA “BUKA YA DIPALE YA MEHATO YA HO DULA O BOLOKEHILE”

Potso ya 1: Na ho ne ho sireletsehile hore Thandi a tsamaye a le mong phakeng?

Mehlala ya dikarabo: Tjhe, Thandi o sa le monyenyanane haholo hore a ka tsamaya a le mong phakeng.

Potso ya 2: O tla etsang haeba motho eo o sa mo tsebeng kapa **ya bolotsana** a re o tsamaye le yena?

Mehlala ya dikarabo: Ke tla hana. Ke mathele ho **motho ya moholo eo ke mo tshepang**. Ke tla bolella **motho eo ke sa mo tsebeng ya ka tsheptjwang**, Tsena ke dintho tseo Thandi a di entseng paleng ya rona.

Potso ya Tlatsetso: Mebala ya roboto e amana jwang le batho ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi le **batho ba bolotsana le ba kotsi**?

Mehlala ya dikarabo: O mofubedu o emela ema, kotsi le **batho ba bolotsana le ba kotsi** bao e ka bang batho bao o ba tlwaetseng (motho eo o mo tsebang) kapa motho eo o sa mo tsebeng (eo o qalang ho mo bona). O mosehla o emela ho lemoha, ho ba hlokolosi, ho tsamaya butle le **batho ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi** kapa **batho ba bolotsana le ba kotsi**. O motala o emela ho tsamaya le **batho ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi**.

TSHEBEDISO: Hlalosetsa bana hore ho na le dibaka tse sireletsehileng le tse sa sireletsehang. Hangata sebaka e ba se sa sireletsehang ha bana ba se na le **motho ya moholo ya ka tsheptjwang**. Ba hopotse hore ba dule ba qamaka ho sheba batho ba baholo ba ka **tsheptjwang le ba ba seng kotsi**. Haeba ba sa bone motho ya seng kotsi, ba lokela ho tloha sebakeng seo ba ye moo ho nang le **batho ba baholo ba ka tsheptjwang** ba tla ba thusa hore ba bolokehe.

Ba fe pampiri ya ho toroya le disebediswa tse ding. Kopa bana hore ba toroye sebaka se sireletsehileng bakeng sa bona mme ba kenyeletse **batho ba baholo ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi**.

KAROLO YA 2 – SAKANALANKOPE LA POLOKEHO

E RE: Kajeno re tlo ithuta ka hore na **sakanalankope la polokeho** ke eng le hore na ke boo mang ba ka bang ka hara **sakanalankope la polokeho**. Batho ba ka lesakaneng la polokeho e lokela ho ba **motho ya moholo ya ka tsheptjwang**, hape e be **motho ya seng kotsi**. Ha o tshepa motho ya itseng, o lokela ho ikutlwa o lokolohile o bile o phutholohile ha o e na le yena. Ke habohlokwa ho tseba maikutlo a hao le kamoo a ka o thusang kateng ho beha **meedi ya ho tshepa** ho o thusa ho o sireletsa kotsing. **Meedi ya ho tshepa** e ka o thusa ho tseba dintho tse etsang hore o ikutlwe o phutholohile kapa o sa phutholoha ha o e na le motho le ha e le ofe wa lelapa kapa motswalle. E ka boetse ya o thusa ho tseba hore na ke mang eo o ka mo tshepang le ya ka o thusang hore o dule o sireletsehile. Ho ba le meedi le ho ba haufi le motho eo o ka mo tshepang ke ha bohlokwa kamanong le ha e le efe e loketseng.

ETSA: Bontsha bana *hula hoop*, ebe o e beha fatshe mme o kena ka hara yona, kapa o sebedise theipi ho etsa sakanalankope haeba o se na hula hoop. Hlalosa hore sebaka se ka hara hula hoop ka dinako tse ding se nkwa e le sebaka sa botho se sireletsehileng. Hula hoop e tshwana le mokwallo le thebe e sa bonahaleng, e sebetse e le **moedi wa ho tshepa** oo sireletsang sebaka sa botho. E tswa ka hara hula hoop ebe o kopa ngwana e mong hore a ithaopele ho kena ka hara hula hoop. Botsa ngwana hore na ho loketse hore le wena o kena le yena ka moo, e leng se emelang **motho ya seng kotsi** ya kenang ka hara **sakanalankope la polokeho**.

Tlhokomediso: Hase bothata haeba a re tjhe, kaha seo se bontsha hore ba hlompha **meedi ya ho tshepa mme se hatisa hore ke **batho ba baholo feela bao ba ba tshepang** ba ka kenang ka hara **sakanalankope la polokeho**.*

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba arabe.

DIPOTSO KA BATHO BA KA TSHEPTJWANG LE BA SENG KOTSI

Potso ya 1: Ke mang ya tsebang hore na **motho ya seng kotsi** ke ya jwang?

Mehlala ya dikarabo: **Motho ya seng kotsi** ke motho ya ka tsheptjwang, ya hlomphang ba bang le meedi ya bona, mme o tla o thusa ho o sireletsa kotsing. E ka ba motho eo o mo tlwaetseng jwalo ka abuti wa hao kapa ausi wa hao, motswalle, motho e mong setjhabeng, kapa motho e **mong ya moholo ya ka tsheptjwang**. kapa motho eo o sa mo tsebeng ya tshepahalang ya nang le nnete, ya hlomphang meedi ya hao ya botho, mme a o sireletsa a bile a o thusa hore batho ba se ke ba o ntsha kotsi.

Potso ya Tlatsetso: A mang a makgabane a **motho ya seng kotsi** ya ka tsheptjwang ke afe?

Mehlala ya dikarabo: **Motho ya seng kotsi** o na le nnete. O tsotella batho ba bang, o mosa, o bontsha **tlhompho** ebile o batla hore batho bohle ba bolokehe.

Potso ya 2: Ke mang ya tsebang hore na **motho ya moholo ya ka tsheptjwang** ke ya jwang?

Mehlala ya dikarabo: **Motho ya moholo ya ka tsheptjwang** ke **motho ya seng kotsi** ya moholo, eo o ka yang ho yena ho kopa thuso. E ka ba titjhere ya hao, batswadi ba hao, motswadi wa ngwana e mong kapa lepolesa.

E RE: Re se re ithutile hore **meedi ya ho tshepa** e o thusa hore o ikutlwe o phutholohile ha o e na le batho ba ka hara **sakanalankope la polokeho**. **Sakanalankope la polokeho** ke thulusi ya polokeho e ka o thusang hore o dule o sireletsehile ho **batho ba bolotsana le ba kotsi** ba seng ka hara **sakanalankope la polokeho**. O lokela ho kgetha hore na ke bomang eo bao o ba dumellang ho kena ka hara **sakanalankope la polokeho**. Hase bothata haeba ka dinako tse ding o fetola maikutlo a hao mme o dumella batho ba bang hore ba kene ka hara **sakanalankope la polokeho**. Ka mohlala, haeba o fallela motseng o mong, haufi le motho e mong wa lelapa kapa o ya sekolong se seng se nang le titjhere e ntjha, **batho ba baholo ba ka tsheptjwang** ba ka hara **sakanalankope la polokeho** le bona ba ka nna ba fetoha. Le hopole hore ke ha bohlokwa ho dumella feela **batho ba baholo ba ka tsheptjwang** ebile **ba se kotsi** hore ebe bona ba kenang ka hara sakanalankope la polokeho.

ETSA: Phahamisa hula hoop hape ebe o kena ka hara yona. Hlalosetsa bana hore hula hoop ena ha e emele **meedi ya ho tshepa** feela, empa e ka boetse ya tshwana le **sakanalankope la polokeho**. E re bana ba eme, ebe ba phukalatsa matsoho mme ba etse potoloho ya 360 (ba potolohe butle) ho iketsetsa **sakanalankope la polokeho** le sa bonahaleng.

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o kope bana hore ba arabe.

DIPOTSO TSA SAKANALANKOPE LA POLOKEHO

Potso ya 1: Ke dintho dife tse ding tse etsang hore o ikutlwe o sireletsehile?

Mohlala wa karabo: Dintho tse etsang hore ke ikutlwe ke sireletsehile ke ho ba le ba lelapa lesa, ho ithuta sekolong le ho bapala le metswalle ya ka.

Potso ya 2: Ke dintho dife tse ding tse etsang hore o ikutlwe o sa sireletseha?

Mohlala wa karabo: Dintho tse etsang hore ke ikutlwe ke sa sireletseha e ka ba ho bohloka ke ntja, ho tsamaya ke le mong lefifing kapa medumo e tshosang.

Potso ya Tlatsetso: Motho o ikutlwa jwang ha a ikutlwa a sa sireletseha?

Mehlala ya dikarabo: Motho a ka nna a ikutlwa a sa phutholoha. A ka nna a sehwa ke mala, matsoho a hae a fufulelwa le pelo ya hae ya otlala ka potlako.

Potso ya 3: O ikutlwa jwang ha motho eo o sa mo kopang a o atamela haholo a kena le wena ka hara **sakanalankope la polokeho**?

Mohlala wa karabo: Ke ikutlwa ke sa phutholoha ebile ke sa sireletseha, ekare motho eo o nkatametse haholo ebile a ka nna a tlola meedi ya ka ya botho.

Potso ya 4: O ka reng kapa wa etsang ho kopa motho hore a tswe ka hara **sakanalankope la polokeho** haeba o ikutlwa o sa phutholoha?

Mehlala ya dikarabo: O ka emella thoko kapa wa mo kopa hore a tlohe pela hao. Haeba a sa o mamele empa o mo kopile, o ka mo sutumetsa mme wa bolella **motho ya moholo ya ka tsheptjwang**.

E RE: Batho ba tshepahalang ke **batho ba seng kotsi** bao o ka ba tshepang hore ba tla o sireletsa, ba o bolelle nnete eseng leshano, ba o sireletse kotsing, mme ba ka kena ka hara **sakanalankope la polokeho**. Empa ho na le **batho ba bolotsana le ba kotsi** ba buang mashano le ba lehang ho o laola. Ba boetse ba leka ho kena ka hara **sakanalankope la polokeho** ho o qhekella kapa ho o ntsha kotsi. Empa haeba o ikutlwa o sa phutholoha, hopola hore o lokela ho kgetha hore na ke bomang bao ba dumellang ho kena ka hara **sakanalankope la polokeho**, mme batho ba kenang ka hara **sakanalankope la polokeho** e lokela ho ba **batho ba baholo ba ka tsheptjwang**.

ETSA: Phahamisa matsoho a hao ebe o supa monwana ka mong. E re bana ba bale hore na ba na le menwana e mekae letsohong. Ba supise letsoho la hao ebe o toroya sedikadikwe “moyeng” ho le potoloha se emelang **sakanalankope la polokeho**, jwalo ka ha eka ke hula hoop. E re bana ba toroye sedikadikwe “moyeng” ho potoloha matsoho a bona se emelang **sakanalankope la polokeho**. Ba hlalose hore ba nahane ka batho ba bahlano bao ba ka ba tshepang hore ba kena ka hara **sakanalankope la polokeho**.

**Tlhokomediso: Haeba bana ba bang ka tlelaseng ba thata fallwa ho sebedisa matsoho a bona ho etsa sena, ho netefatsa hore bohle ba a kenella, bana bao ba ka sebedisa menwana ya leoto le leng. Ba ka boetse ba sebedisa mahlo a mabedi, ditsebe tse pedi le nko hore ba tle ba hopole.*

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba arabe. Hopotsa bana hore ka dinako tse ding ha ba ikutlwa ba **sa phutholoha** hase hobanee ba sa sireletseha (mohlomong ke hobane ba kgotse haholo kapa hobane ho tjhesa haholo). Empa batho ba atisa ho ikutlwa ba **sa phutholoha** ha ba sa sireletseha.

DIPOTSA KA BATHO BA BOLOTSANA LE BA KOTSI

Potso ya 1: Ke bomang bao o phelang le bona bao ka ba tshepang, ba etsang hore o ikutlwe o bolokehile ebile ba o sireletsa kotsing?

Mehlala ya dikarabo: Mme wa ka, ntate wa ka, rakgadi wa ka, molome wa ka, mohlakomedi wa ka, nkgono le ntatemoholo, titjhere ya ka, lepolesa (**motho eo ke sa mo tsebeng ya seng kotsi**), le motswalle ke **batho ba seng kotsi** bophelong ba ka.

Potso ya 2: O ikutlwa jwang ha o **sa phutholoha**?

Mehlala ya dikarabo: O ka nna wa utlwa ho tjhesa haholo, o ka nna wa fufulelwa matsohong le mangwele a hao a tsherema. O ka nna wa ikutlwa eka o kgotse haholo, wa sehwa ke mala, wa utlwa o omeletse qoqothong, wa ikutlwa o hwame, eka ha o kgone ho sisinyeha.

Potso ya Tlatsetso: Na ho ikutlwa o **sa phutholoha** ke ntho e le nngwe le ho ikutlwa o sa sireletseha? Hobaneng?

Mehlala ya dikarabo: E, o ka ikutlwa o kula kapa o tshohile ha o sa sireletseha le ha o **sa phutholoha**. Nka boela ka ikutlwa eka ke “hwamme” ke sitwa o etsa ntho eo ke batlang ho e etsa. Ke nahana hore ke ikutlwa ka tsela e tshwanang ha ke sa **phutholoha** le ha ke sa sireletseha. Ke ikutlwa ka tsela e tshwanang.

Tlhokomediso: Ke ha bohlokwa hore o fane ka mehlala e mengata ha o hlalosa hore na **motho ya ka tsheptjwang kapa ya bolotsana ba shebahala jwang. Lebaka la sena ke hobane bana ba bang ba ka nna ba e ba le motswadi kapa ngwanabo bona ya **bolotsana**, kahoo ho tla hloka hahala hore o ba etsetse mehlala e meng ya **batho ba baholo ba ka tsheptjwang**. Re a tseba hore ho ntse ho e na le matitjhere le mapolesa a kotsi, kahoo ha ho mohlala o se nang mekgelo.*

E RE: **Sakanalankope la polokeho** e ka ba thulusi ya polokeho e ka o thusang hore o dule o sireletsehile ho **batho ba bolotsana le ba kotsi** ba seng ka hara **sakanalankope la polokeho**. A re phahamiseng matsoho a rona hape re shebe monwana ka mong. Monwana ka mong o tla emela motho ya moholo ya ka tsheptjwang eo o ka mo kenya ka hara **sakanalankope la polokeho**.

- Monwana o Motona: Lepolesa/moetapele wa setjhaba ya ka tsheptjwang
- Monwana wa Bosupa: Titjhere/motho e mong sekolong ya ka tsheptjwang
- Monwana o Mahareng: E mong ka lapeng kapa mohlokomedi ya ka tsheptjwang _____.
(kgetho ya ngwana)
- Monwana wa Bobedi: Ke tshepa _____. (kgetho ya ngwana)
- Monwana o Monyenyanane: Ke tshepa _____. (kgetho ya ngwana)

Tlhokomediso: Monwana o motona le wa bosupa ha ho hloka hore ba bolele mabitso, e ka **ba motho ya seng kotsi eo ba sa mo tsebeng empa ba ntse ba ka mo tshepa. Menwana e meng yona ngwana o lokela ho bolela mabitso mme e be a batho bao a ba tlwaetseng.*

ETSA: E re bana ba toroye matsoho a bona leqepheng le qetella la buka ya metlae, Thempoleiting ya Letsoho ya Sakanalankope la Polokeho (Sehlomathiso sa D), kapa pampiring feela. E re bana ba kgethe batho ba bahlano, motho monwaneng ka mong, ya tla ba ka hara **sakanalankope la polokeho**. Hopola hore menwana e mmedi e ka ba batho bao ba sa ba tsebeng **ba seng kotsi** (jk., lepolesa, titjhere). Kopa bana hore ba toroye ditshwantsho tsa **batho ba baholo** bao ba ba tshepanang ba ka hara **sakanalankope la polokeho**.

E re bana ba bontshe ka menwana ya bona hore na ba kgetha hore ho kene bomang ka hara **sakanalankope la polokeho**. Menwana e meng ke batho **ba ka tsheptjwang le ba seng kotsi** bao ba ikgethelang bona. Ba hlalositse hore ha ho na kgetho e nepahetseng kapa e fosahetseng le hore motho e mong le e mong ya ka hara **sakanalankope la polokeho** o tla shebahala ka tsela e fapaneng le ya ba bang.

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba arabe.

DIPOTSO TSA SAKANALANKOPE LA POLOKEHO

Potso ya 1: Ke mang **motho e moholo eo o mo tshepanang** ya ka hara **sakanalankope la polokeho** eo o mo behang monwaneng wa hao o motona?

Mehlala ya dikarabo: Ke lepolesa. Ke moruti wa ka. Ke mokwetlisi wa ka.

Potso ya 2: Ke mang **motho e moholo eo o mo tshepanang** ya ka hara **sakanalankope la polokeho** eo o mo behang monwaneng wa hao wa bosupa?

Mehlala ya dikarabo: Ke titjhere ya ka. Ke mosuwehlooho wa ka. Ke morupeli wa ka.

Potso ya 3: Ke mang **motho e moholo eo o mo tshepanang** ya ka hara **sakanalankope la polokeho** eo o mo behang monwaneng wa hao o mahareng?

Mehlala ya dikarabo: Ke mme wa ka. Ke rakgadi wa ka. Ke ntemoholo wa ka.

Potso ya 4: Ke mang **motho e moholo eo o mo tshepanang** ya ka hara **sakanalankope la polokeho** eo o mo behang monwaneng wa hao wa bobedi le o monyenyanane?

Mehlala ya dikarabo: Ke mokwetlisi wa ka. Ke moahisani wa ka. Ke motswala wa ka.

TSHEBEDISO: Bua ka “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” le kamoo Abe a neng a leka ho qhekella Thandi hore a tsamaye le yena. Hopotsa bana hore ha ba le sekolong kapa dibakeng tse ding hore kamehla ba bolelele titjhere kapa **motho ya moholo ya ka tsheptjwang** haeba **motho ya bolotsana le ya kotsi** a batla hore ba tsamaye le yena. Hape e re bana ba ye hae ka Thempoleiti ya bona ya Letsoho ya Sakanalankope la Polokeho (Sehlomathiso sa D) e le hore ba e shebisane le e mong wa **batho ba baholo ba ka tsheptjwang** ba ka hara **sakanalankope la polokeho**.

SESHENE YA 2: PUISANO E BOLOKEHILENG LE E SA BOLOKEHANG

KAROLO YA 3 - BATHO BA SA TSEJWENG: KE MANG YA SENG KOTSI LE YA KOTSI?

DINTHO TSE HLOKAHALANG	MANTSWE A SEHLOOHO
“Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” - Ditshwantsho tsa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi le ya Kotsi (Sehlomathiso sa E) - Ditshwantsho tsa ho Kenya Mebala tsa Motho ya Seng Kotsi le ya Kotsi (Sehlomathiso sa F) - Dikreyano le dimarker Tsela e nngwe: - Video ya Seo o ka se Etsang ho Itshireletsa ho Batho Bao o sa ba Tsebeng ba Kotsi - Mokotla a jarwang, Baki	Motho eo o mo tlwaetseng: motswalle ya haufi kapa e mong ka lapeng ya tsebahalang ebile a tsejwa Kamano: tshebediso e teng pakeng tsa batho ba babedi Motho eo o sa mo tsebeng ya seng kotsi: batho bao o neng o sa ba tseba empa ba ikemiseditse ho thusa le ho sireletsa ba bang Motho ya Kotsi: motho ya buang mashano kapa a batlang o boloke makunutu a etsang hore motho e mong a ikutlwe a sa phutholoha kapa a tshohile a bile/kapa a mo utlwise bohloko mmeleng kapa maikutlong

KAROLO YA 4 - MAKUNUTU: A SENG KOTSI LE A KOTSI KE A JWANG?

DINTHO TSE HLOKAHALANG	MANTSWE A SEHLOOHO
“Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” - Pampiri ya ho toroya - Dikreyano le dimarker	Makunutu a seng kotsi: tlhahisoleseding e bolokwang e le sephiri kapa e le pinyane ka nakwana empa qetellong e tla senolwa kapa e tla bolelwa ba bang Makunutu a kotsi: tlhahisoleseding e ka ntshang motho e mong kotsi, e tloang molao, kapa e etsang hore motho e mong a ikutlwe a tshohile, a sa lokoloha kapa a ferekane; ho thwe ba bang ha ba tshwanela ho tseba ka yona Kgetho: ho etsa qeto ka ntho kapa motho ya itseng hangata motho a kgetha pakeng tsa dintho tse pedi kapa ho feta moo

KAROLO YA 3 - BATHO BA SA TSEJWENG: KE MANG YA SENG KOTSI LE YA KOTSI?

E RE: Kajeno re tlo buwa ka hore **batho ba sa tsejweng ba ka ba kotsi** ha ba bang bona **ba se kotsi** le hore na batho ba jwalo ke bomang. Re tla boela re hlahlobe “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile,” re se re bone hore Thandi o ne a sa qale ho bona Abe, empa a sa mo tsebe. E ne e le motho eo a sa mo tsebeng. O ne a tseba hore ha a lokela ho ya le Abe ka phakeng, hobane o ne a se ka hara **sakanalankope la polokeho**.

ETSA: Kgutlela ho “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” o ye moo Thandi a kopanang le Abe. Ba bontshe ditshwantsho o be o hlalose kamoo Abe a leng **bolotsana** kateng le hore ke **motho ya kotsi** eo Thandi **a sa mo tsebeng**.

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba arabe.

DIPOTSA KA BATHO BA BOLOTSANA LE BA KOTSI

Potso ya 1: Motho eo o sa mo tsebeng ke motho ya jwang?

Mehlala ya dikarabo: Motho eo o sa mo tsebeng le eo o lokelang ho ba hlokolosi ha o e na le yena. Motho eo o sa mo tlwaelang, esita le haeba o mo bona hangata.

Potso ya 2: Keng e ka etsang hore motho e be **motho eo o sa mo tsebeng ya kotsi**?

Mehlala ya dikarabo: **Motho ya kotsi** eo o sa mo tsebeng a ka nna a o kopa hore o etse ntho e etsang hore o ikutlwe o **sa phutholoha**, kapa a leka ho o tlosa dibakeng tse sireletsehileng (jk., lapeng heno, batswadi ba hao kapa metswalle ya hao). **Batho bao o sa ba tsebeng ba kotsi** ba ka nna ba leka ho qhekella kapa ba re o bue leshano (jk., “Taba ena ke lekunutu rona re le bang feela.”)

Potso ya 3: Na ho na le **batho bao o sa ba tsebeng ba kotsi** inthaneteng?

Mehlala ya dikarabo: E. Ho ka ba le **batho bao o sa ba tsebeng ba kotsi** bophelong ba sebele le inthaneteng. Hase kamehla re tsebang hore na re bua le mang inthaneteng mme batho ba bang ba kotsi.

Potso ya Tlatsetso: Ke mang eo e ka nnang ya eba **motho eo o sa mo tsebeng ya seng kotsi** ho wena?

Mehlala ya dikarabo: **Batho bao o sa ba tsebeng ba seng kotsi** e ka ba batho bao o qalang ho ba bona, empa ba ikemiseditse ho o thusa mme ba ke ke ba o ntsha kotsi. **Batho bao o sa ba tsebeng ba seng kotsi** e ka nna ya ba mapolesa, barekisi lebenkeleng, kapa batho ba baholo ba sebetsang sekolong sa lona.

E RE: Le hoja e se batho bohle bao o sa ba tsebang ba leng kotsi, ha le a lokela ho tsamaya le batho bao le sa ba tsebang kapa ho ya dibakeng tseo o sa di tsebang mme ha wa lokela ho ya kae kapa kae le motho eo o sa mo tsebang. **Batho ba sa tsejwang ba kotsi** ba ka o ntsha kotsi. Ba ka nna ba o fa dipompong, tjhelete kapa dintho tse ding tse ntle e le hore o tsamaye le bona ho ya sebakeng **se kotsi**. Ke ha bohlokwa hore o lemohe **batho bao o sa ba tsebang ba kotsi** le hore o se ke wa ya kae kapa kae le motho eo o sa mo tlwaelang eo o se nang **kamano** le yena kapa eo o sa mo tsebang. Leha ho le jwalo, **batho bao o sa ba tsebang ba seng kotsi** e ka ba batho bao o qalang ho ba bona, empa ba ikemiseditse ho o thusa mme ba ke ke ba o ntsha kotsi. **Motho eo o sa mo tsebang ya seng kotsi** o tla o thusa ha o le boemong ba tshohanyetso, jwalo ka lepolesa kapa ngaka.

Akere o sa hopola hore ha re etsa **sakanalankope la polokeho** re ile ra ngola mabitso a batho bao re ba tsebang, jwalo ka mme, ntatemoholo kapa rakgadi? Re ile ra boela ra bua ka **batho bao re sa ba tsebang ba seng kotsi** ba jwalo ka lepolesa kapa motswadi wa ngwana e mong. E mong le e mong o na le **sakanalankope la polokeho** le fapaneng le la e mong hore re tswa malapeng a sa tshwaneng ebile re tseba batho ba sa tshwaneng. Sena se bolela hore re phela le **batho ba baholo ba ka tsheptjwang** ba fapaneng ebile ho na le **batho bao re sa ba tsebang ba seng kotsi le ba kotsi** ba fapaneng. Ka mohlala, e ka nna yaba o tseba mmangwane le rangwane wa hao hantle mme o ka nna wa ba kenya ka hara **sakanalankope la polokeho**. Empa ngwana e mong yena a ka nna a se ke a tseba mmangwane le rangwane wa hao kahoo a ka se ba kenye ka hara **sakanalankope la polokeho**.

ETSA: Phahamisa Ditshwantsho tsa Motho ya sa Tsejwang ya Seng Kotsi le ya Kotsi (Sehlomathiso sa E) se le seng ka nako ebe o bala dipotso tse latelang tsa “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile.” Kopa bana hore ba bontshe ka “menwana e metona ya letsoho” ha ba dumela hore karabo ke **motho ya sa tsejwang ya seng kotsi**. Haeba bana ba nahana hore karabo ke **motho ya sa tsejwang ya kotsi**, ba fapanye matsoho difubeng ho etsa x mme ba fine difeisi.

Tsela e nngwe: Ha bana ba re “ya kotsi,” ba ka etsa letshwao la ema ka letsoho, ebe ba qhoma/ba tila fatshe ba itshwere thekeng ka letsoho le leng (jwalo ka ha eka ba etsisa superhero).

Setshwantsho sa Motho ya sa Tsejwang ya Seng Kotsi le ya Kotsi	Ha a kotsi/O kotsi	Lebaka
Mapolesa	Ha a kotsi	O kgone ho thusa Thandi
Mme (le ngwana)	Ha a kotsi	O kgone ho thusa Thandi
Abe	O kotsi	O ne a leka ho etsa hore Thandi a tsamaye le yena ho ya sebakeng se sa sireletsehang le ho etsa taba eo lekunutu (lekunutu le kotsi) ho sakanalankope la polokeho .

DIPOTSA TSA “BUKA YA DIPALE YA MEHATO YA HO DULA O BOLOKEHILE”

Potso ya 1: Na motho eo o sa mo tsebeng o kotsi kapa ha a kotsi ho wena?

Mohlala wa karabo: **Batho bao ke sa ba tsebeng ba seng kotsi** hangata ke batho ba ikemiseditseng ho nthusa.

Potso ya Tlatsetso: O nahana hore ke hobaneng ha motho eo o sa mo tsebeng a ka nkwa a le kotsi kapa a se kotsi ho wena?

Mohlala wa karabo: Motho le ha e le ofe ya lehang ho nqhekella kapa ho ntsha kotsi ke **motho ya kotsi**.

Potso ya 2: Na Thandi o ne a e na le **kamano** le Abe?

Mehlala ya dikarabo: Tjhe, Thandi o ne a se na **kamano** le Abe. Re utlwile paleeng hore Thandi o ne a sa tsebe Abe.

Potso ya Tlatsetso: O tseba jwang hre Thandi o ne a se na **kamano** le Abe?

Mehlala ya dikarabo: E ka nna yaba ntatemoholo wa Thandi o tseba Abe, empa Thandi yena o qala ho bona Abe. Haeba ha o tsebe motho ebile o qala ho bua le yena, o ka se be le kamano le yena.

E RE: Kajeno re ithutile hore motho eo o sa mo tsebeng e ka **motho ya ka tsheptjwang le ya seng kotsi** kapa e ka ba **motho ya bolotsana le ya kotsi**. Re ithutileng a mang a matshwao a batho ba sa tsejwang ba kotsi mme hona jwale re tlo ithuta hore na re lokela ho etsang haeba re ikutlwa re **sa phutholoha** kapa re sa sireletseha.

ETSA: E re bana ba kenye mebala Ditshwantshong tsa ho Kenya Mebala tsa Motho ya sa Tsejwang ya Seng Kotsi le ya Kotsi (Sehlomathiso sa F). Kopa baithuti hore ba kgethe mebala e hlalosang hamolemo tsela eo ba ikutlwang ka yona ha ba utlwa mantswe batho bao o sa ba tsebeng ba seng kotsi le ba kotsi. Kgothalletsa bana hore ba o bolelle, kapa ba bolelle motho e mong ya moholo ya ka tsheptjwang hore na ba ithutile eng kajeno ka **batho bao ba sa ba tsebeng ba seng kotsi le ba kotsi**.

BOTSA: O tla etsang ha **motho eo o sa mo tsebeng ya kotsi** a batla ho bua le wena?

Mehlala ya dikarabo: Ha **motho eo ke sa mo tsebeng ya kotsi** a leka ho bua le nna, kapa a mpotsa hore na ke dula hokae kapa ke kena sekolo hokae, ke lokela ho kgaotsa ho bua le yena ebe ke a itsamaela. Haeba **motho eo ke sa mo tsebeng ya kotsi** a leka ho nkatamela, ke tla baleha kapa ke mo sutumetse.

TSHEBEDISO: Hlalosa hore kamehla o lokela ho bolella motho ya ka hara **sakanalankope ka polokeho** ka **motho eo o sa mo tsebeng ya kotsi**. Ke ha bohlokwa ho hlalosa hore ka dinako tse ding o ka nna wa tlameha ho baleha pele o ka bolella **motho e moholo ya ka tsheptjwang**.

Buisana le bana hore na ba ka itshireletsa jwang haeba **motho eo ba sa mo tsebeng ya kotsi** a leka ho kwetela. Ba bontshe tse ding tsa dintho tseo ba ka di etsang ho itshireletsa. Bala o be o bontshe mohato ka mong wa “Seo o ka se Etsang ho Itshireletsa ho Batho Bao o sa ba Tsebeng ba Kotsi.” E re bana ba kopitse diketso tse toroyilwang.

**Thokomediso: O se ke wa re bana ba etse sena ka dihlopha molemong wa polokeho.*

Seo o ka se Etsang ho Itshireletsa ho Batho Bao o sa ba Tsebeng ba Kotsi:

1. **Mokotla o jarwang ka mahetleng:** Ha motho a tshwara mokotla wa hao o jarwang ka mahetleng, diha mahetla a nke mokotla ebe o mathela sebakeng se haufi se sireletsehileng se jwalo ka tleleseng, ka lebenkeleng kapa lelapeng le nang le bana. Polokeho ya hao ke ya bohlokwa ho feta mokotla o jarwang ka mahetleng. O ka reka mokotla o mong.
2. **Baki:** Ha motho a tshwara baki ya hao, ntsha matsoho ebe o mathela sebakeng se haufi se sireletsehileng se jwalo ka tleleseng, ka lebenkeleng kapa lelapeng le nang le bana. Polokeho ya hao ke ya bohlokwa ho feta baki. O ka reka baki e nngwe.
3. **Mmele:** Haeba motho a o tshwara mahetleng kapa karolong e nngwe ya mmele, leka ho baleha. Haeba o sa kgone ho baleha, itihele fatshe maotong a hae ebe o tshwara leoto le leng ka matsoho le leng o le tshwara ka maoto. O ka boetse wa hweletsa ho kopa thuso, o bue mantswe a kang, “Ha o mme wa ka!” kapa “Ha ke o tsebe.”

Tsela e nngwe: Ba bontshe Video ya Seo o ka se Etsang ho Itshireletsa ho Batho Bao o sa ba Tsebeng ba Kotsi ho ena le ho tshwantshetsa maemo a ka hodimo.

KAROLO YA 4 - MAKUNUTU: A SENG KOTSI LE A KOTSI KE A JWANG?

E RE: Re ithutile hore batho ba bang **ba ka tsheptjwa ebile ha ba kotsi** ha ba bang bona **ba le bolotsana kapa ba le kotsi**. Feel a jwalo ka ha batho e ka ba ba seng kotsi le bang kotsi, makunutu ao re a bolellang ba bang le ao ba re bolellang ona le ona **e ka ba a seng kotsi a mang ona a ba kotsi**. **Makunutu a seng kotsi** ke makunutu a o tlisetsang thabo le ho tlisetsa bohle ba amehang thabo, jwalo ka ho etsetsa motho eo o mo ratang phathi a sa tsebe. **Makunutu a seng kotsi** a lokela ho bolokwa e le pinyane ka nakwana feela empa qetellong o lokela ho le bolella ba bang. Empa **makunutu a kotsi** ona e ka ba ka ntho e nngwe e tla o utlwisa bohloko kapa a utlwise motho e mong bohloko mme ha a lokela ho bolokwa e le pinyane. A ka etsa hore o ikutlwe o sa thaba, o sa lokoloha, o **sa phutholoha** kapa o tshohile hore ntho e nngwe e mpe e tla etsahala. Hangata ke **batho ba bolotsana le ba kotsi** ba ka nnang ba leka ho o qhekella mme ba o kopa hore o boloke **makunutu a kotsi**, ba etsa hore o nahane hore o lokela ho kwalla maikutlo a hao ka hare le hore ha wa lokela ho a bolella **motho ya moholo eo o mo tshepang**.

ETSA: E re bana ba etse mela e mmedi. Ba hlalose tse hore o tlo sebela dikhaptheni tsa mola ka mong lentswe le itseng la lekunutu (j.k., motho ya ka pelepele moleng). Hopotsa dikhaptheni hore ha di a lokela ho buela lentswe leo hodimo. Ha o re “ha re yeng,” khaptheni ka nngwe e lokela ho sebela motho ya pela hae lentswe leo la lekunutu. E re ngwana e mong le e mong a sebele ya pela hae lentswe leo la lekunutu ho fihlela lekunutu le fihla qetellong ya mola.

**Tlhokomediso: O ka sebedisa lentswe leha e le lefe la sehlooho ho papadi ya thelefono (j.k., ba seng kotsi, ba kotsi, lekunutu, kgetho, ba bolotsana, ba ka tsheptjwang, o sa phutholoha)*

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o kope bana hore ba arabe.

DIPOTSA KA BATHO BA BOLOTSANA LE BA KOTSI

Potso ya 1: Na o nahana hore lentswe la lekunutu le papading ya rona e ne e le ho boloka **lekunutu le seng kotsi** kapa **lekunutu le kotsi**?

Mohlala wa karabo: Ke nahana hore lentswe la lekunutu e ne e le se nang kotsi hobane e bile pinyane ka nakwana feela yaba ka mora moo le bolelwa batho kaofela.

Potso ya 2: Ke hobaneng ha motho e mong a ka o kopa hore o boloke **lekunutu le seng kotsi**?

Mehlala ya dikarabo: Haeba lekunutu le amana le letsatsi la tswalo, ho ya phomolong, kapa mpho, leo ke **lekunutu le seng kotsi**. Kapa esita le papadi ena, eo re sa tswa e papadi. E ba pinyane ka nakwana feela.

Potso ya 3: O nahana hore **lekunutu le kotsi** ke le jwang?

Mehlala ya dikarabo: Haeba lekunutu leo e le ho pata phoso e itseng, ebang ke ho tshwarwa ka tsela e etsang hore o ikutlwe o **sa phutholoha**, kapa ke ntho e ka o ntshang kotsi, leo ke **lekunutu le kotsi**.

Potso ya 4: O lokela ho etsang ha motho a o kopa hore o boloke **lekunutu le kotsi**?

Mehlala ya dikarabo: Ke lokela ho bolella motho ya reng ke boloke taba e le lekunutu hore, “Tjhe, ke ikutlwa ke sa phutholoha ho etsa seo.” kapa “Tjhe, ha ke na ho boloka taba ena e le lekunutu.” Ebe ke bolella **motho ya moholo ya ka tsheptjwang**.

Potso ya Tlatsetso: Na ho na le mohla **lekunutu le kotsi** e ka bang le seng kotsi?

Mehlala ya dikarabo: Tjhe. **Lekunutu le kotsi** ka ho pata ntho e fosahetseng kapa e kotsi. ha ho mohla le ka se beng kotsi. Esita le haeba motho a re lekunutu ha le kotsi kapa o wa o rata, haeba lekunutu le ka o ntsha kotsi, motho eo a o tlosa haufi le **motho ya moholo eo o mo tshepang**, kapa a etsa hore o ikutlwe **o sa phutholoha**, leo ke lekunutu le kotsi.

E RE: Batho ba bolotsana e ka nna yaba batho bao o ba tsebang bao sa ba kopang thuso. Ka dinako tse ding motho ya bolotsana ke motho eo o mo tsebang; eo o sa qaleng ho mo bona, jwalo ka setho sa lelapa kapa motswalle wa lelapa. Motho e mong le e mong e ka ba **motho ya bolotsana**. **Motho ya Bolotsana** o o kgothalletsa hore o boloke makunutu a kotsi mme o o bolella hore o se ke wa a bolella motho. **Makunutu ana a kotsi** a ka o etsa hore o ikutlwe o **sa phutholoha** hape le ka o ntsha kotsi kapa la ntsha motho e mong kotsi.

BOTSA: Bala maemo a latelang le dipotso tse tsamaisang le ona ebe o kopa bana hore ba arabe. Kopa bana hore ba eme haeba ba nahana hore boemo boo ke **lekunutu le seng kotsi**, kapa ba behe matsoho hloohong haeba ba nahana hore boemo boo re bo bolang ke **lekunutu le kotsi**.

MAEMO A LEKUNUTU LE SENG KOTSI LE LE KOTSI

Boemo ba 1: Tim o kopa mme wa hae hore na a bakela ntatemoholo wa hae kuku, empa o re ha ba lokela ho mo bolella hobane ke lekunutu.

Potso ya 1: Na lee ke **lekunutu le kotsi** kapa **ke le seng kotsi**? Hobaneng?

Mohlala wa karabo: **Lekunutu le seng kotsi**. Tim o etsetsa ntatemoholo wa hae ntho e ntle e tla etsa hore a thabe.

Boemo ba 2: Isabella le ngwanabo e monyenyanane ba utlwa batswadi ba bona ba omana. Ba bona mme wa bona a sutumetswa mme ba tshohile. Ba mathela ka kamoreng ya bona. Isabella o re ho ngwanabo e monyenyanane ha ba lokela ho bua ka taba ena.

Potso ya 2: Na lee ke **safe** kapa **ke le seng kotsi**? Hobaneng?

Mehlala ya dikarabo: **Lekunutu le kotsi**. Isabella le ngwanabo ba tshohile le mme wa bona o utlwiswa bohloko. Hopola hore **lekunutu le kotsi** le ka o etsa hore o ikutlwe o **sa phutholoha** hape le ka o ntsha kotsi kapa la ntsha motho e mong kotsi.

Boemo ba 3: Boemo ba 3: Mia o ntse a sa ikutlwe hantle morao tjena. Metswalle ya hae, e leng John le Lumka ba batla ho mo hlasimolla. Ba mo etsetsa karete e ntle ebile ba mo rekela dipompong ba di pata ka mokotleng wa hae o jarwang mahetleng. Motswalle e mong o feta pela bona mme wa ba botsa hore na ba etsang. Ba a mo bolella hore ba batla ho fa Mia karate le dipompong feela ha ba batle a tsebe, kahoo ba kopa hore a boloke taba eo e le lekunutu.

Potso ya 3: Na lee ke **lekunutu le kotsi** kapa **ke le seng kotsi**? Hobaneng?

Mehlala ya dikarabo: **Lekunutu le seng kotsi**. John le Lumka ba etsa ntho e ntle ho hlasimolla motswalle wa bona Mia.

Boemo ba 4: Charlie o ne a ntse a bapala le motswalle ea hae mme a bona hore o na le mengwapo matsoho le maotong. Ha Charlie a mo botsa hore na mengwapo eo ke ya eng, motswalle wa tshoha mme o re, “Ke kopa o se ke wa bolella motho ka yona! Ntate wa ka ha a kwatile ka dinako tse ding o nkutlwisa bohloko.”

Potso ya 4: Na lee ke **lekunutu le kotsi** kapa **ke le seng kotsi**? Hobaneng?

Mehlala ya dikarabo: **Lekunutu le kotsi**. Ke **lekunutu le kotsi** hobane motswalle wa hae o utlwiswa bohloko ke ntate wa hae. Ho bolella **motho ya moholo ya ka tsheptjwang** ho ka thusa ho emisa tlikefetso ha ba ha etsa hore ba lelapa labo motswalle wa hae ba fumane thuso eo ba e hlohang.

Boemo ba 5: Amina o etseditse mme wa hae karete e ntle sekolong mme o re ho ngwanabo, “Akere ha o na ho bolella Mme taba ee? Ke batla ho mo fa yona a sa lebella.”

Potso ya 5: Na lee ke **lekunutu le kotsi** kapa **ke le seng kotsi**? Hobaneng?

Mehlala ya dikarabo: **Lekunutu le seng kotsi**. Ke **lekunutu le seng kotsi** hobane o batla ho etsetsa mme wa hae ntho e kgethehileng ebile ba tlo tseba ka lona ha Amina a fa mme wa hae mpho a sa lebella.

Boemo ba 6: E mong ka lapeng habo Erina o mo nka difoto tse sa lokelang (j.k., difoto tsa ditho tsa hae tsa lekunutu). O re, “Ha o ka se bolelle motho ka ditshwantsho tsena, ke tla o rekela ntho e nngwe le e nngwe ya ho bapala eo o e ratang, wa utlwa?”

Potso ya 6: Na lee ke **lekunutu le kotsi** kapa **ke le seng kotsi**? Hobaneng?

Mehlala ya dikarabo: **Lekunutu le kotsi**. Ke **lekunutu le kotsi** hobane ha ho motho ya lokelang ho nka ditshwantsho tsa ditho tsa hao tsa lekunutu. Rangwane wa hae o re a se ke a bolella motho e mong taba ena hobane wa tseba hore ho fosahetse ebile ke tlolo ya molao.

E RE: Kajeno re ithutile hore ho na le **makunutu a seng kotsi** le **a kotsi**. Re boetse re ithutile hore **batho ba bolotsana** hase feela batho bao re sa tsebang, empa le **batho bao re ba tsebang ba kotsi**. Hangata batho **ba bolotsana le ba kotsi** ba ka o tshepisa ho o fa mpho e itseng haeba ha o na ho bolella ba bang ka lekunutunyana la lona. Ka dinako tse ding **lekunutu le kotsi** ke ha o bone ntho e itseng e kotsi kapa e ka ntshang motho e mong empa ebe o etsa qeto ho e boloka e le pinyane. Ka mohlala, haeba o bona motho e mong ka lapeng a ntshwa kotsi hobane motho e mong a sutumetsa, a mo otlala, kapa a mo betsa ka ntho e itseng, mme o utlwa o tshaba ho bolella **motho e moholo eo o mo tshepang**.

ETSA: Balla hodimo maqephe a “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” moo Abe a lelang ho ba bolotsana hape (leqephe 5-7). E re bana ba shebisise ditshwantsho ha ba ntse ba mametse pale ho bona hore na ba ka kgona ho bona hore na ke hobaneng ha Abe a etsa bolotsana. Ha o ntse o bala pale ena, ema ha o qeta ho bala leqephe ka leng ebe o re, “Mona ke hona moo Abe a bang bolotsana teng.” E re bana ba phete pololwana e reng, “Hee bathong! Abe o bolotsana!” Tswela pele ho hlalosa mabaka a etsang hore Abe a be bolotsana o sebedisa ditlhaloso tse letotong le ka tlase mona.

Leqephe #	Tlhaloso
5	Thandi ha a tsebe Abe. Ha a mo tlwaela. Ke motho ya moholo ya kotsi . Abe ha a tsebe Thandi O bolotsana hobane ke motho ya moholo ya kgothalletsang ngwana ho bapala moo batswadi ba hae ba leng siyo.
6	Abe o bolotsana hobane o iketsa eka o botswalle. O re Thandi o tseba ho raha bolo ebile o mo tshwara sefahlehong a eso re a mo tshware. Thandi o ikutlwa a sa phutholoha , empa Abe wa tsheha.
7	Abe o re Thandi a ye le yena phakeng e haufi le ntlo ya hae mme o mo tshepisa ho mo fa bolo e ntjha. O bolotsana hobane wa tseba hore Thandi ha a dumellwa ho ya moo, empa o ntse a mo kgothalletsa hore ba tsamaye mme ba etse taba eo lekunutu. Batho ba baholo ba bolotsana le ba kotsi ha ba ka hara sakanalankope la polokeho, kahoo ha ba a lokela ho o kopa hore o tsamaye le bona ho ya kae kapa kae. Haeba motho a o kopa hore o etse ntho eo o tsebang hore ha wa dumellwa ho e etsa, motho eo o bolotsana .

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o re bana ba arabe ba nahanne ka batho ba hlahang paleng ena.

DIPOTSA TSA “BUKA YA DIPALE YA MEHATO YA HO DULA O BOLOKEHILE”
Potso ya 1: O nahana hore Abe o tlwaetse Thandi kapa ha a mo tlwaela? Karabo: Abe ha a mo tlwaela. Potso ya 2: O nahana hore Abe o botswalle kapa o bolotsana? Karabo: Abe o bolotsana. Potso ya 3: Abe o etsang e bontshang hore o bolotsana? Mehlala ya dikarabo: Abe o ne a leka ho qhekella Thandi hore a mo tshepe mme a tsamaye le yena ho ya phakeng ho se na motho ya moholo eo a mo tshepang. Le ka mora hore Thandi a hane, o ntse a leka ho mo hohela ka mpho le ka ho mo bolella hore a boloke taba ena e le lekunutu.

Potso ya 4: O lokela ho etsang haeba o bona ntho e itseng e kotsi?

Mehlala ya dikarabo: Bolella **motho ya moholo eo o mo tshepang** a ka hara **sakanalankope la polokeho**. Sena ka boetse sa bolela ho bolella **motho eo o sa mo tsebeng ya seng kotsi**, jwalo ka ha Thandi a ile a etsa ha a mathela ho mme ya nang le ngwana.

Potso ya Tlatsetso: Ke mang ya ka bolelang **lekunutu le kotsi**?

Mehlala ya dikarabo: Motho e mong le e mong a ka bolela **lekunutu le kotsi**, empa haeba o **motho ya tsheptjwang le ya seng kotsi**, o ke ke wa bolela **makunutu a kotsi**.

TSHEBEDISO: Hopotsa bana hore **makunutu a seng kotsi** a lokela ho bolokwa e le pinyane ka nakwana feela empa qetellong o lokela ho le bolella ba bang. Empa, **makunutu a kotsi** ona e ka ba ka ntho e nngwe e tla o utlwisa bohloko kapa a utlwise motho e mong bohloko mme ha a lokela ho bolokwa e le pinyane. **Lekunutu le kotsi hase feela taba eo motho e mong a o bolellang yona, empa e ka boela ya ba ntho eo motho a kgethang ho e etsa pinyane ya eo a e boneng e ka bang kotsi kapa ya ntsha motho e mong kotsi.** E fa bana pampiri ya ho toroya le dintho tse ding tse sebediswang.

Ba fe pampiri ya ho toroya le disebediswa tse ding. Kopa bana ho toroya batho ba **baholo bao ba ba tshepang** ba babedi (kapa ho feta) bao ba ka yang ho bona le ho bua le bona haeba ba bona motho e mong a hlalhelwa ke ntho e kotsi kapa e ka mo utlwisang bohloko.

SESHENE YA 3: HO TSHWARWA HO LOKETSENG LE HO SA LOKELANG

KAROLO YA 5 - HO TSHWARWA HO SENG KOTSI LE HO KOTSI

DINTHO TSE HLOKAHALANG	MANTSWE A SEHLOOHO
• “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” • Pampiri ya tjhate kapa white board • Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi (Sehlomathiso sa G) • Mantswe a Seng Kotsi le a Kotsi (Sehlomathiso sa H) • Dikreyano kapa letshopa • Diketsahalo tsa ho Tlaleha ka Mohala (Sehlomathiso sa I)	• Ho Tshwarwa ho Seng Kotsi: ho tshwarwa ho loketseng ho etsang hore motho a ikutlwe a ratwa, e le wa bohlokwa a bile a sireletsehile • Ho Tshwarwa ho Kotsi: ho tshwara ho etswang ka lekunutu kapa ho sa lokelang ho etsang hore motho a ikutlwe a sa phutholoha kapa ho kotsi • Ho Tshwarwa o sa Batle: ke ha motho a o tshwara ebang ke ka tsela e seng kotsi kapa e kotsi o sa mo fa tumello ya hore a o tshware • Ho Tshwarwa ha o Batla: ho tshwarwa ho loketseng ho etsang hore motho a ikutlwe a ratwa, e le wa bohlokwa a bile a sireletsehile, mme o mo file tumello ya hore a o tshware

KAROLO YA 6 - MEEDI E BOLOKEHILENG YA MMELE

DINTHO TSE HLOKAHALANG	MANTSWE A SEHLOOHO
• “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolokehile” • Leqephe la ho Kenya Mebala la ho Tshwarwa o sa Batle (Sehlomathiso sa J) Tsela e nngwe: • Dikrayone	• Meedi ya Mmele: sebaka sa motho ka mong ho mo potoloha hohle mmeleng ho akarelletsa le ditho tsa hae tsa lekunutu • Sebaka sa Botho: sebaka se hlokaahalang pakeng tsa hao le motho e mong hore o ikutlwe o phutholohile ebile o na le lekunutu • Dikarolo Tsa Lekunutu: ditho tsa motho tsa mmele tse kwahelwang ke diaparo tsa ka hae kapa tsa ho sesa • Tlhompho: ho tlotla ntho kapa motho ya itseng le ho mo nka e le wa bohloko

KAROLO YA 5 - HO TSHWARWA HO SENG KOTSI LE HO KOTSI

E RE: Bana ba na le ditokelo tse ngata tse sa tshwaneng, tse akarelletsang ho ya sekolong ho ya ithuta le ho fuwa monyetla wa ho bapala le metswalle ba sireletsehileng. Ba boetse ba na le tokelo ya ho sireletswa kotsing, ho bolelang hore ba na le tokelo ya ho hana **ha ba tshwara ba sa batle**. Kajeno re tlo ithuta haholwanyane ka mmele ya rona le hore **ho tshwarwa ho seng kotsi le ho kotsi** ke eng. **Ho tshwarwa ho seng kotsi** ke **ha o tshwara o batla** hobane o fane ka tumello ya hore o tshwarwe. **Ho tshwarwa ha o batla, jwalo ka ha mme wa hao a o haka kapa nkgono wa hao a o suna lerameng ke ho tshwarwa ho loketseng ho etsang hore o ikutlwe o ratwa, o tsotellwa, o phutholohile ebile o sireletsehile.**

Empa **ho tshwarwa ho kotsi** ho ka o etsa hore o ikutlwe o **sa phutholohile**, o tsohile kapa o utlwile bohloko. Batho ba bang ba baholo ha ba lokela ho tshwara, ho bona, kapa ho bapala ka **ditho tsa hao tsa lekunutu**, ho akarelletsa matitjhere le batho ba bang kaofela bao o sa ba tsebeng. **Ho tshwarwa o sa batle** ke ha motho a o tshwara ebang ke ka tsela e seng kotsi kapa e kotsi o sa mo fa tumello ya hore a o tshware. O na le tokelo ya ho hana haeba motho a tswela pele ho o tshwara empa o itse a emise kapa a o kopa hore o mo tshware ka tlasa diaparo tsa ka hare. Haeba motho e mong a tswela pele ho tshwara **ditho tsa hao tsa lekunutu** (ebang o mo dumeletse kapa ha wa mo dumella) kapa a o kopa hore tshware **ditho tsa hae tsa lekunutu**, hoo ke ho tshwara o sa batle le ho kotsi, mme o lokela ho bolella **motho ya moholo eo o mo tshepang** ya ka hara **sakanalankope la polokeho!**

ETSA: E re bana ba itlwaetse ho pheta polelo e latelang ya phatlalatso ka mmele ya bona le hore ba itlwaetse ho hana ka tsela e nang le tlhomphe, empa e le ka lentswe le tiileng.

- Polelo ya Phatlalatso “Mmele wa ka ke wa ka.”
- Mehlala ya Seo o ka se Buang: “Tjhe, se ke wa ntshwara.” “Emisa. Ha ke rate ho tshwarwa jwalo.”

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o kope bana hore ba arabe.

DIPOTSO KA HO TSHWARWA O SA BATLE LE HO KOTSI

Potso ya 1: Ho tshwarwa ho se kotsi kapa **ha o batla** ho shebahala jwang?

Mehlala ya dikarabo: **Ho tshwarwa ho seng kotsi** ho etsa hore motho a ikutlwe a ratwa a bile a phutholohile. **Ho tshwarwa ha o batla** ke ho tshwarwa ho monate mme motho o o tshwara hobane o mo dumeletse hore a o tshware.

Potso ya 2: Ho tshwarwa o sa batle kapa **ho tshwarwa ho kotsi** ke eng?

Mehlala ya dikarabo: **Ho tshwarwa ho kotsi** ho ka etswa ka lekunutu kapa ya eba ho tshwarwa ho etsang hore ikutlwe o **sa phutholoha**. **Ho tshwarwa ho kotsi** ho ka ntsha kotsi. **Ho tshwarwa ke sa batle** ho ka ntsha kotsi. Ha ke ya dumela kapa ha ha ke a o fa tumello ya hore o ntshware.

Potso ya Tlatsetso: Na o na le tokelo ya ho hana **ho tshwarwa o sa batle** kepa o sa dumela? Hobaneng?

Mohlala wa karabo: Mmele wa ka ke wa ka

E RE: Re sebedisana le batho ba bangata ba sa tshwaneng letsatsi le letsatsi mme ka dinako tse ding ditshebedisano tsena di ka nna tsa kenyelletsa ho tshwarana ka tse ditsela tse itseng. Ho na le mehlala e mengata ya **ho tshwarwa ho seng kotsi** le ho amohelehang. Empa hase mehlala yohle ya **ho tshwarwa ha o batla** mme ke ha bohlokwa ho utlwisisa phapang.

ETSA: Bontsha Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi (Sehlomathiso sa G) tse lethathamong. E re bana ba bolele hore na ke dife tse seng kotsi le tse kotsi ka ho bontsha ka letsoho ha ba arabela mehlaleng e latelang. Haeba bana ba nahana hore mohlala oo ke **ho tshwarwa ho loketseng**, e re ba phahamise monwana o motona. Haeba ba nahana hore ke **ho tshwarwa ho kotsi**, e re ba etse sefapano (X) la matsoho a bona.

MOHLALA WA HO TSHWARA HO LOKETSENG	MEHLALA YA HO TSHWARWA HO KOTSI/O SA BATLE
• Ho hakwa ke motho eo o mo tshepang kapa a beha letsoho lehetleng • Ho phaphathwa ka mokokotlong kapa ho etsa high five • Ho thusa motho hore a fole ka ho mo enta kapa ho mo hlabolla ha a hlabilwe ke ntho • Motswadi kapa mohlokomedi a hlapisa motho hore a dule a hlwekile • Ho phaphatha motswalle lehetleng kapa ka mokokotlong ha le bapala • Ho haka kapa ho suna motho eo o dulang le yena ka tlung ha o tsoha kapa ha o ilo robala • Batho ba baholo ha ba tshwana ka matsoho ha ba dumedisana kapa ha ba etsa tumellano e itseng	• Ho otlala • Ho otlala ka setebele • Ho sutumetsa • Ho tsipa • Ho tshwara • Ho raha • Ho loma • Ho tsikinyetsa motho le ha a sa batle (a se a itse o emise) • Ho dula hodima motho eo o sa mo tsebeng kapa ya bolotsana/ya kotsi

Tsela e nngwe: Mantswe a Seng Kotsi le a Kotsi (Sehlomathiso sa H) Beha lentswe ka leng maboteng a shebaneng a kamore. Kopa bana ho ema bohareng ba phaposi ha wena o tshwere Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi (Sehlomathiso sa G). Ha o phahamisa setshwantsho, bolella bana hore na ke sa eng ebe o a botsa hore na se lokela ho ba ka lehlakoreng lefe (e ka ba le seng kotsi kapa le kotsi) ebe o elella ka lehlakoreng leo (jk., 'high-five' ke ho tshwarwa ho seng kotsi).

BOTSA: Bala dipotso tse lateleng mme o kope bana hore ba arabe.

DIPOTSO KA HO TSHWARWA O SA BATLE LE HO KOTSI

Potso ya 1: Phapang ke efe pakeng tsa **ho tshwarwa ho seng kotsi** le **ho tshwarwa ho kotsi/o sa batle**?

Mehlala ya dikarabo: **Ho tshwarwa ho seng kotsi** ho etsa hore motho a ikutlwe a ratwa. **Ho tshwarwa ho kotsi** ho etsa hore motho a ikutlwe a le sethokothoko, ba sa thaba, a sa sireletseha kapa a **sa phutholoha**.

Potso ya 2: Na ho na le **ho tshwarwa ho seng kotsi** ho ka etswang **o sa batle** kapa ha eba **ho kotsi**? Hobaneng?

Mehlala ya dikarabo: E, ho hakwa **o sa batle** ho etsang hore motho a ikutlwe a **sa phutholoha** esita le haeba ho etswa ke motho eo re mo tsebang ke ho tshwarwa ho kotsi.

Potso ya Tlatsetso: O tla etsang haeba motho e mong sekolong eo **o sa batleng ha a o tshwara le ya bolotsana** a leka ho o tshwara batho ba bang ba le siyo?

Mehlala ya dikarabo: Ke lokela ho bolella **motho ya moholo eo ke mo tshepang** ya ka hara **sakanalankope la polokeho** ya jwalo ka titjhere ya ka kapa ke kope ho founela motswadi wa ka ka mohlakomedi wa ka ebe ke a mo bolella hore na ho etsahetseng sekolong.

E RE: Kamehla o ka bolella motho ya ka hara **sakanalankope la polokeho** haeba motho e mong a o tshwara **ditho tsa hao tsa lekunutu**. Batho ba baholo ba ka tsheptjwang ba batla ho netefatsa hore o sireletsehile ebile ba batla ho o thusa. A re bone dintho tse tharo tseo o ka di **ETSANG** ha motho a etsa hore o ikutlwe o **sa phutholoha** kapa a o tshwara ka tsela **e kotsi**.

- **Qoba motho.** Etsa sohle se matleng a hao hore o se ke wa ba mong le motho ya **o tshwarang ka tsela e kotsi**. Haeba o sa kgone ho qoba motho eo hobane e le wa lelapa kapa motswalle wa lelapa, jwale fetela mohatong wa ho qetela mme o bolelle **motho ya moholo eo o mo tshepang**.
- **Kopa thuso.** Hana mme o balehe o kope thuso.
- **Bolella motho ya moholo eo o mo tshepang.** Mo bolelle se etsahetseng mme o bolelle hore **ditho tsa hao tsa lekunutu** di tshwerwe.

ETSA: E re bana ba mamele dipolelo tsa mohlala mme ba bolele hore na ba nahana hore ho tshwarwa hoo ho loketse kapa ha ho a lokela. E re ba bontshe ka diketso (jk., ha ho se kotsi = ba ise menwana e metona hodimo; ha ho le kotsi = ba etse sefapano (X) ka matsoho a bona).

BOTSA: Bala dipolelo tse latelang tsa mohlala mme haeba polelo “e loketse” kapa “e sa lokela,” kopa bana hore ba bontshe hore na ba ne ba tla **ETSANG** (Qoba motho; Kopa thuso; Bolella motho ya moholo eo o mo tshepang).

DIPOLELO TSA MOHLALA

Polelo ya 1: Ha o haka motho eo o mo tshepang mme seo se etsa hore o ikutlwe o phutholohile.

Pontsho: Ho loketse = menwana e metona ya phahama

Polelo ya 2: Ha **motho e moholo eo o mo tshepang** ya ka hara **sakanalankope la polokeho** a o thusa ho hlapa hore o hlweke.

Pontsho: Ho loketse = menwana e metona ya phahama

Polelo ya 3: Ha o ikutlwa o **sa phutholoha** ha motho e mong a o tshwara.

Pontsho: Ha ho a lokela = fapanya matsoho ho etsa x

Potso ya Tlatsetso: O tla **ETSANG**?

Mehlala ya dikarabo: Ke tla qoba motho eo. Ke tla bolella **motho ya moholo eo ke mo tshepang**.

Polelo ya 4: Ha motho e mong a tshwara **ditho tsa hao tsa lekunutu**.

Pontsho: Ha ho a lokela = fapanya matsoho ho etsa x

Potso ya Tlatsetso: O tla **ETSANG**?

Mehlala ya dikarabo: Ke tla kopa thuso; Ke tla bolella **motho ya moholo eo ke mo tshepang**.

Polelo ya 5: Ha motho e mong a utlwisa e mong bohloko ka ho mo otla kapa ho mo raha.

Pontsho: Ha ho a lokela = fapanya matsoho ho etsa x

Potso ya Tlatsetso: O tla **ETSANG**?

Mehlala ya dikarabo: Ke tla kopa thuso; Ke tla bolella **motho ya moholo eo ke mo tshepang**.

TSHEBEDISO: E re bana ba kenye mebala leqepheng la nomoro ya mohala le qetellong ya buka ya metlae kapa ba sebedise Diketsahalo tsa ho Tlaleha ka Mohala - Sehlomathiso sa I. Ha bana ba qeta ho kenya mebala, ba kope hore ba etse dinomoro tsa mohala ba sebedisa mmele le matsoho a bona, kapa o re ba etse dinomoro ka letsopa ho ba thusa ho hopola dinomoro tsa mohala.

KAROLO YA 6 - MEEDI E BOLOKEHILENG YA MMELE

*Tlhokomediso: Ke ha bohlokwa ho sebedisa mantswe a loketseng dilemo tsa bana. O ka bitsa **ditho tsa lekunutu** ka mabitso a tsona a loketseng haeba e le tsela eo le etsang ditho ka yona sekolong sa lona kapa mokgatlong wa lona.*

E RE: Kajeno re tlo ithuta melao ya bohlokwa ya polokeho mabapi le ho sireletsa mmele ya rona. Ditho tsa mmele tse kwahelwang ka diaparo tsa ka hare le tsa ho sesa ke **ditho tsa lekunutu**, mme haeba motho e mong a o tshwara moo kapa a o qobella hore o ba tshware moo, hoo ke **ho tshwara ho kotsi**. Hopola hore **sebaka sa hao sa botho** se tshwana le hula hoop e o potapotileng.

ETSA: E re bana ba otlolle matsoho ho etsa eka ba na le hula hoop ho ba potoloha ho iketsetsa **sebaka sa botho**. Ba hopotse hore ona ke **moedi wa bona wa mmele**.

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o kope bana hore ba arabe.

DIPOTSO KA MEEDI YA MMELE

Potso ya 1: Ke hobaneng ha melao ya tshireletso e le bohlokwa?

Mehlala ya dikarabo: Melao ya tshireletso e ka thusa ho ntshireletsa. Melao ya tshireletso e ka thusa ho **ntshireletsa** hore ke se ke **ka tshwarwa ka tsela e kotsi**.

Potso ya 2: Moedi wa hao wa mmele o hokae?

Mohlala wa karabo: **Meedi ya ka ya mmele** e ka ba sebaka se mpotolohileng le **ditho tsa ka tsa lekunutu**.

E RE: Re tlo ithuta ka Melao e Meraro ya Tshireletseho ye **Meedi ya Mmele**.

Molao #1: Mmele wa ka ke wa ka!

Hase wa motho e mong. Ka dinako tse ding batho ba ka hara **sakanalankope la polokeho** ba tla thusa le ho o hlokomela mmeleng (jk., ho o hlapisa, ho thusa ho ya ntlwaneng kapa ho o thusa ho apara). **Batho ba bolotsana le ba kotsi ha ba lokela ho ba ka hara meedi ya hao ya mmele; e leng sebaka sa hao o le mong.**

Molao #2: Ho tshwarwa ho kotsi ho fosahetse.

Haeba motho a o tsipa, a o tshwara, a o tsikinyetsa **dithong tsa lekunutu** kapa a kenya **setho sa hae sa lekunutu** ho sa hao, hoo ke **ho tshwarwa ho kotsi**. Kamehla o boelle motho ya ka hara **sakanalankope la polokeho**! Haeba e etswa ke motho ya ka hara **sakanalankope la polokeho** jwalo ka mme wa hao, ntate, rakgadi, mmangwane, rangwane, malome, nkgono kapa ntagemoholo jwale o tla lokela ho bolella titjhere ya hao kapa lepolesa. Haeba e etswa ke motho ya ka hara **sakanalankope la polokeho** jwalo ka titjhere ya hao kapa lepolesa, jwale o tla lokela ho bolella motho e mong hape ya ka hara **sakanalankope la polokeho**.

Molao #3: Makunutu a kotsi a fosahetse.

Ha ho na motho ya lokelang ho nka difoto kapa divideo tsa **ditho tsa hao tsa lekunutu**. Haeba motho a nka difoto kapa a tshwara **ditho tsa hao tsa lekunutu**, mme a re o boloke taba eo e le lekunutu, leo ke **lekunutu le kotsi**. Etsa bonnete ba hore o bolella motho e mong ya ka hara **sakanalankope la polokeho** hanghang.

ETSA: E re bana ba bine ba be ba bontshe Melao ya Tshireletseho ya Meedi ya Mmele.

Mohato wa Molao wa #1. Mmele wa ka ke wa ka!

Bana ba ka phahamisa monwana o le mong ha ba bitsa “Molao wa 1.” Eba ba ikotla sefubeng ba re “Mmele wa ka.” Qetellong, ba bontshe hore ka menwana e metona mme ba eelle morao ha ba itshupa mme ba re “ke wa ka.”

Mohato wa Molao wa #2. Ho tshwarwa ho kotsi ho fosahetse.

Bana ba ka phahamisa menwana e mmedi ha ba bitsa “Molao wa 2.” Ba tsoka matsoho a bona ha ba re “**ho tshwarwa ho kotsi**.” Qetellong, e re ba fapanye matsoho ho etsa x ha ba re, “ho fosahetse.”

Mohato wa Molao wa #3 Makunutu a kotsi a fosahetse.

Bana ba ka phahamisa menwana e meraro ha ba bitsa “Molao wa 3.” Ebe ba beha monwana molomong ho etsa modumo wa “sh” ha ba re “**makunutu a kotsi**.” Qetellong, e re ba fapanye matsoho ho etsa x ha ba re, “ho fosahetse.”

Tsela e nngwe: E re bana ba kenye mebala ho “Leqephe la Mosebetsi la ho Tshwarwa o sa Batle” le ho “Buka ya Dipale ya Mehato ya ho Dula o Bolekehile” kapa ba sebedise Leqephe la ho Kenya Mebala la ho Tshwarwa o sa Batle (Sehlomathiso sa J).

BOTSA: Bala dipotso tse latelang mme o kope bana hore ba arabe.

DIPOTSO KA MELAO YA TSHIRELETSEHO YA MEEDI YA MMELE

Potso ya 1: Re tlo ithuta ka Melao e Meraro ya Tshireletseho ya **Meedi ya Mmele**?

Mehlala ya dikarabo: 1) Mmele wa ka ke wa ka! 2) **Ho tshwarwa ho kotsi** ho fosahetse. 3) **Makunutu a kotsi** a fosahetse.

Question 2: Ke hobaneng ha Melao ya Tshireletseho ya **Meedi ya Mmele** e le bohlokwa?

Mehlala ya dikarabo: E nthuso ho sireletsa mmele wa ka. Ke ithutile hore ke hane ha ke ikutlwa ke **sa phutholoha** ha ke e na le motho ya itseng kapa ke le sebakeng se itseng. Ke a tseba hore ke lokela ho ya ho motho ya moholo eo ke mo tshepang ya ka hara **sakanalankope la polokeho** mme ke mo bolelle haeba sena se ka etsahala.

Potso ya Tlatsetso: Ke matshwao afe a ka nnang a bontsha hore ha wa phutholoha ha motho e mong a tlola **meedi ya hao ya mmele** a bile a kena **sebakeng sa hao o le mong**?

Mehlala ya dikarabo: Ho otla ha pelo ka matla, ho fufulwa matsohong, ho sehwa ke mala kapa ho utlwa bohloko ka mpeng e ka nna yaba matshwao a ho **se phutholohe**.

E RE: Ke ha bohlokwa ho tseba hore mmele wa hao ke wa hao. Ha ntho kapa motho e mong a tshela **meedi ya hao ya mmele** mme o qala ho ikutlwa o **sa phutholoha**, O na le tokelo ya ho bolella motho ya ka hara **sakanalankope la polokeho**.

ETSA: E re bana ba phete ba be ba bontshe “Pina ka Mmele wa Ka” e hlahang ka tlase mona, e emelang phatlalatso ya **meedi ya mmele**. Ba hopotse hore karolo e nngwe le e nngwe ya mmele ke ya bona.

Pina ka Mmele wa Ka

Ana ke matsoho a ka
 Ena ke menwana ya ka
 Ena ke mpa ya ka
 Le nko ya ka e yang kwana le kwana
 Ho tloha bohareng ba hlooho ya ka
 Ho feta mangweleng a ka ho ya maotong a ka
 Ona ke mmele wa **ka**
 Mmele wa ka ke wa ka
 (Tjhe e bolela **tjhe** le emisa e bolela **emisa**)

BOTSA: O nahana hore ke ditsela dife tse ding tseo o ka hanang ka tsona haeba o ikutlwa eka o boemong bo kotsi?

Mehlala ya dikarabo:

Tjhe, ke a leboha!

Tjhe, ke a hana!

Ho hang!

Tloha mona!

Ha e mpatle eo taba!

Ntlohele!

Kgaohana le nna!

Hase ntho e ka ba ya etsahala eo!

Ha ke batle!

Ha ke nahane jwalo!

Hase ntho tsa ka tseo!

Tjhe, ke karabo ya ka ya ho qetela eo!

Ema hona hona moo!

TJHE

Ae!

Tswa ho nna!

Ha ke di kene nna!

Tsa moo wela kwana!

Tjhe ngwana mme!

Hase ntho tsa ka tseo!

E tswa ho nna!

TSHEBEDISO: Hopotsa bana hore “ho loketse” ho hana haeba motho ya moholo kapa motho ya itseng a ba kopa hore ba etse ntho e etsang hore ba ikutlwe ba **sa phutholoha**. Kopa bana hore kenye mantswe ‘Pineng ya Mmele wa Ka’ ka hore ba nahana le ho supa ditho tse eketsehileng tsa mmele ho fapana le tse seng di boletsweng (jk., matsoho, menwana, mpa, nko, hlooho le maoto).

DIHLOMATHISO:

Seshene ya 1: Batho ba ka Tsheptjwang le ba Bolotsana

Karolo ya 1 - Mehato ya ho Dula re Bolokehile

- Roboto ya Polokeho (*Sehlomathiso A*) 35
- Dikarete tsa Mebala tsa Polokeho (*Sehlomathiso B*) 36
- Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile (*Sehlomathiso C*) 37

Karolo ya 2- Sakanalankope la Polokeho

- Thempoleiti ya Letsoho ya Sakanalankope la Polokeho (*Sehlomathiso D*) .. 43

Seshene ya 2: Puisano e Bolokehileng le e sa Bolokehang

Karolo ya 3 - Batho ba sa Tsejwang: Ke Mang ya Seng Kotsi le ya Kotsi?

- Ditshwantsho tsa Motho ya sa Tsejwang ya Seng Kotsi le ya Kotsi (*Sehlomathiso E*) 44
- Ditshwantsho tsa ho Kenya Mebala tsa Motho ya sa Tsejwang ya Seng Kotsi le ya Kotsi (*Sehlomathiso F*) 47

Karolo ya 4 - Makunutu: A Seng Kotsi le a Kotsi ke a Jwang?

- *Ha ho hlokahale dihlomathiso*

Seshene ya 3: Ho Tshwarwa ho Loketseng le ho sa Lokelang

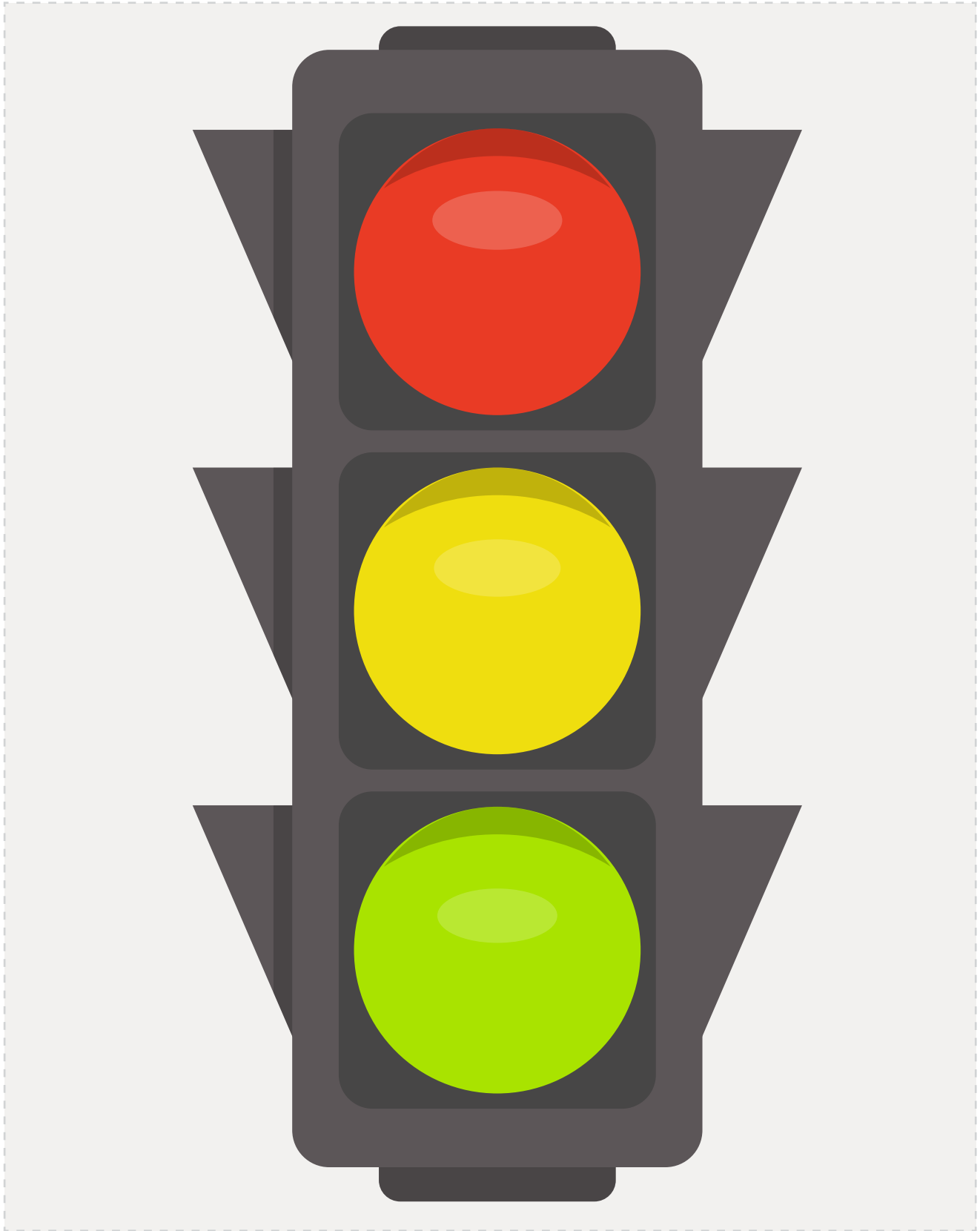
Karolo ya 5 - Ho Tshwarwa ho Seng Kotsi le ho Kotsi

- Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi (*Sehlomathiso G*) 53
- Mantswe a Seng Kotsi le a Kotsi (*Sehlomathiso H*) 58
- Diketsahalo tsa ho Tlaleha ka Mohala (*Sehlomathiso I*) 60

Karolo ya 6 - Meedi e Bolokehileng ya Mmele

- Leqephe la ho Kenya Mebala la ho Tshwarwa o sa Batle (*Sehlomathiso J*) 61

Sehlomathiso A: Roboto ya Polokeho

Sehlomathiso B: Dikarete tsa Mebala tsa Polokeho

Motho ya sa Tsejweng/Mme

Sehlomathiso C: Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile
Tswelapele

Lepolesa

Sehlomathiso C: Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile
Tswelapele

Abuti wa Thandi

Sehlomathiso C: Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile
Tswelapele

Abe, Motho ya Bolotsana

Sehlomathiso C: Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile
Tswelapele

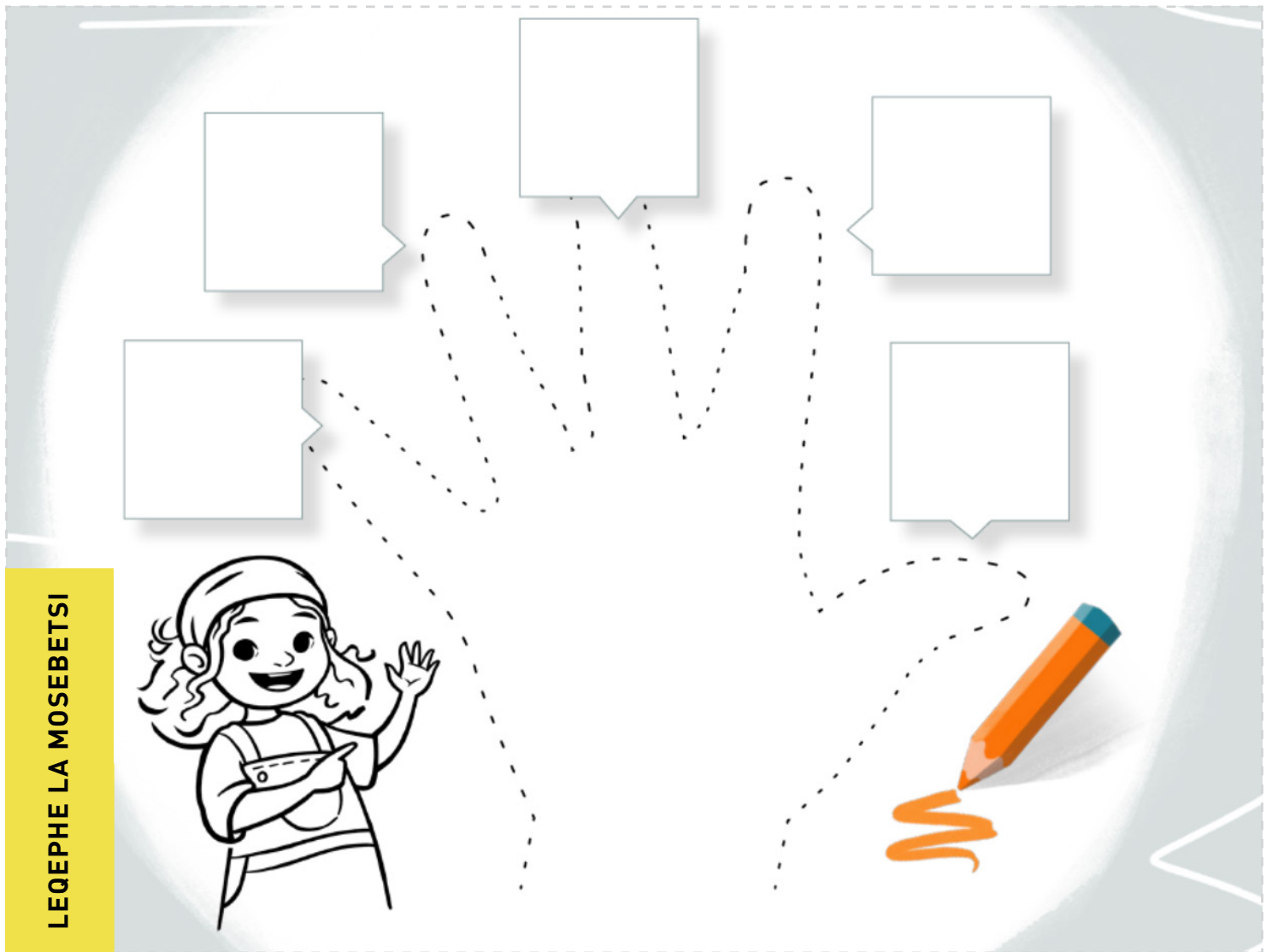
Ntatemoholo wa Thandi

Sehlomathiso C: Ditshwantsho tsa Mekgwa ya ho Dula o Bolokehile
Tswelapele

Thandi

Sakanalankope la Polokeho

Lena ke Sakana la ka la Nkope la Polokeho. Ke thulusi ya polokeho e nthusang ho hopola batho ba baholo ba bahlano bao ke ba tshepang bao nka buang le bona ha ke ikutlwa ke sa sireletseha.

Sehlomathiso E: Ditshwantsho tsa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi le ya Kotsi

Abe

Sehlomathiso E: Setshwantsho sa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi le ya Kotsi
Tswelapele

Mme

Sehlomathiso E: Setshwantsho sa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi le ya Kotsi
Tswelapele

Lepolesa

Sehlomathiso F: Ditshwantsho tsa ho Kenya Mebala tsa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi
le ya Kotsi

Thandi

Abe

Mme

Ntatemoholo

Lepolesa

Sehlomathiso F: Setshwantsho sa Motho ya sa Tsejweng ya Seng Kotsi le ya Kotsi Tswelapele

Tim

Ntatemoholo o fana ka haka

Sehlomathiso G: Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi
Tswelapele

Motho ya seng kotsi eo Thandi a mo tsebeng o mo tshwere ka letsoho

Sehlomathiso G: Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi
Tswelapele

Thandi, Tim le Ntatemoholo
(matsoho hloohong le mahetleng)

Sehlomathiso G: Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi
Tswelapele

**Abe o tjhwabola mokotla o jarwang ka
mahetleng**

Sehlomathiso G: Dikarete tsa Ditshwantsho tsa ho Tshwarwa ho Kotsi le ho Seng Kotsi
Tswelapele

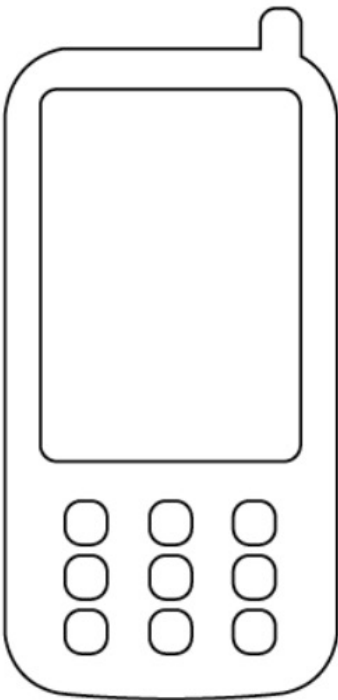

Abe o tshwara Thandi sefahlehong

A KOTSI

A SENG KOTSI

Nomoro ya Mohala

Ena ke nomoro ya mohala eo nka e founelang ha ke hloka thuso.
Nka boetse ka founela **10111** haeba ho na le boemo ba tshohanyetso.

Ho Tshwarwa ho Seng Kotsi le ho Kotsi

Ke a tseba hore ho tshwarwa ho seng kotsi ke haeba ke batla ho tshwarwa ebile ke re “e.” Ho tshwarwa ho kotsi ke ha motho a ntshwara ke sa batle mme ho etsa hore ke ikutlwe ke sa phutholoha, ke tshohile mme ha ke a lokela ho ho etsa pinyane.

[A21.org](https://a21.org)

[@A21Campaign](https://www.facebook.com/A21Campaign)

[@A21](https://www.instagram.com/A21)